

Zuhal Demir

Vlaams minister van Onderwijs, Justitie en
Werk

T 02 552 61 00

kabinet.demir@vlaanderen.be

Aan mevrouw Leen Van Heurck

Vlaamse Onderwijsraad

Koning Albert II-laan 37

1030 Brussel

uw bericht van datum	uw kenmerk	ons kenmerk	bijlagen 1	datum datum
vragen naar/e-mail				
afdelingshoofd: john.deplecker@ond.vlaanderen.be, 02 553 93 81				
teamcoördinator: luc.vanbeeumen@ond.vlaanderen.be, 02 553 92 47				
dossierbehandelaar(s): inge.wagemakers@ond.vlaanderen.be, 02 553 92 42;				
wouter.pinxten@ond.vlaanderen.be, 02 553 94 99; juno.tourne@ond.vlaanderen.be, 02 553 31 54				

Adviesaanvraag VLOR – Consultatienota over de evolutie naar scholen voor iedereen

Geachte mevrouw Van Heurck,

De consultatienota over de evolutie naar scholen voor iedereen werd op 28 november 2025 goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Als bijlage vindt u de betreffende consultatienota.

Mag ik u vriendelijk verzoeken om over deze nota het advies van de Vlaamse Onderwijsraad te willen verstrekken?

Om voldoende ruimte te geven aan het participatief traject dat zal gelopen worden in de Staten-Generaal rond de evolutie naar scholen voor iedereen, van december tot eind februari, vragen we u om uw advies te bezorgen tegen 13 maart 2026.

Het resultaat van de Staten-Generaal zal samen met de adviezen van de verschillende strategische adviesraden die bevraagd worden, met name de Vlaamse Onderwijsraad, de SERV, NOOZO en de Vlaamse Raad WVG, bijdragen aan de herwerking van de consultatienota tot een strategienota.

Met vriendelijke groeten,

Zuhal Demir

Vlaams minister van Onderwijs, Justitie en Werk

MEDEDELING AAN DE VLAAMSE REGERING

Betreft: consultatienota over de evolutie naar scholen voor iedereen

Samenvatting

In opvolging op de visienota 'stappenplan richting een inclusiever onderwijs' (VR2025 0404 DOC.0263/1), volgt de consultatienota over de evolutie naar scholen voor iedereen.

In deze consultatienota wordt de visie weergegeven om te evolueren naar een meer inclusief onderwijssysteem in 2040, waarin alle kinderen en jongeren genieten van hoogstaand kwaliteitsvol onderwijs in scholen voor iedereen.

Voor de evolutie naar meer inclusief onderwijs wordt vertrokken vanuit een stevige basis met ambitieuze minimumdoelen die in basisonderwijs gelden voor zowel gewoon als buitengewoon onderwijs. Basisscholen en secundaire scholen zetten in op een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving waarin wordt uitgegaan van een kennisrijk curriculum, sterke didactiek, een rustig klas- en schoolklimaat, aandacht voor welbevinden en met hoge verwachtingen voor alle leerlingen. Via nauwe samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs en door ondersteuning in de scholen te brengen via multidisciplinaire teams, evolueren we geleidelijk naar een onderwijscontext met scholen voor iedereen waar leerlingen met en zonder specifieke onderwijsbehoeften maximaal samen leren, maar waarbij we niet blind zijn voor de uitdagingen in de klas en de noden van sommige leerlingen. Er wordt een strategie bepaald om deze evolutie waar te maken en er wordt een tijdspad over 15 jaar uitgezet met concrete maatregelen om toe te werken naar scholen waar kwaliteitsvol en meer inclusief onderwijs wordt geboden, met leerwinst voor alle leerlingen én haalbaarheid voor leerkrachten.

Deze consultatienota zal ter consultatie worden voorgelegd aan strategische adviesraden en aan de Staten-Generaal. In de Staten-Generaal, die vanaf december 2025 zal plaatsvinden, zal een brede delegatie van stakeholders betrokken worden om zich te buigen over de inhoud van deze consultatienota.

1. SITUERING

A. BELEIDSVELD/BELEIDSDOELSTELLING

Beleidsveld: kleuter- en leerplichtonderwijs, en ondersteuning van het onderwijsveld

Beleidsdoelstelling: evolueren naar een meer inclusief onderwijssysteem

B. VORIGE BESLISSINGEN EN ADVIEZEN

In het decreet van 5 mei 2023 over leersteun werd bepaald dat een onafhankelijke commissie van experts, academici, onderwijsprofessionals en ervaringsdeskundigen zou worden opgericht met de opdracht een advies te formuleren over een evolutie naar inclusief onderwijs en de rol van gewoon en buitengewoon onderwijs. Deze **Commissie Inclusief Onderwijs** (CIO) startte haar werkzaamheden in september 2023 en leverde haar advies '[Evolutie naar scholen voor iedereen](#)' op eind juni 2024.

In het **regeerakkoord van de Vlaamse Regering 2024-2029** is het volgende opgenomen:

“Naar aanleiding van het rapport van de onafhankelijke Commissie Inclusief Onderwijs organiseren we een Staten-Generaal. In een co-creatief traject formuleren de stakeholders concrete en gedragen realistische voorstellen over de evolutie naar een meer inclusief onderwijs. Daarbij gaat aandacht naar de rol van het gewoon onderwijs, het buitengewoon onderwijs en de leersteuncentra. Uitgangspunten zijn kwaliteitsvol onderwijs voor álle leerlingen, de haalbaarheid voor de leraar en het versterken van de schoolteams en de leraar in de klas.”

“We faciliteren de samenwerking tussen scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs. Scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs die als 1 school willen functioneren, krijgen die mogelijkheid. Zij nemen een rol op als pioniersscholen en brengen verder de mogelijkheden en drempels in de samenwerking tussen buitengewoon en gewoon onderwijs in kaart.”

“Er komt een inschrijvingsdecreet buitengewoon onderwijs met een passend systeem of platform, aangepast aan noden van leerlingen en scholen.”

De beleidsnota **Onderwijs 2024-2029** stelt het volgende:

“Ook leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften hebben recht op kwaliteitsvol onderwijs. Naar aanleiding van het rapport van de onafhankelijke Commissie Inclusief Onderwijs organiseren we een Staten-Generaal. In een co-creatief traject formuleren de stakeholders concrete en gedragen realistische voorstellen over de evolutie naar meer inclusief onderwijs. Daarbij gaat aandacht naar de rol van het gewoon onderwijs, het buitengewoon onderwijs en de leersteuncentra. Uitgangspunten zijn kwaliteitsvol onderwijs voor álle leerlingen, de haalbaarheid voor de leraar en het versterken van de schoolteams en de leraar in de klas. Het motto ‘gewoon onderwijs als het kan, buitengewoon onderwijs als het nodig is’ blijft. We komen aangegane engagementen na. We zetten verder in op basiszorg en verhoogde zorg. Het decreet leersteun laten we evalueren. De (extra) middelen die worden ingezet voor leersteun dienen te gaan naar maximaal rechtstreeks contact met leerling en leraar in de klas.”

“We faciliteren en versterken de samenwerking tussen scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs (zie ook OD 19). Scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs die als een campusschool willen functioneren, krijgen die mogelijkheid. Zij nemen een rol op als pioniersscholen en brengen verder de mogelijkheden en drempels in de samenwerking tussen buitengewoon en gewoon onderwijs in kaart.”

“Er komt een inschrijvingsdecreet buitengewoon onderwijs met een passend systeem of platform, aangepast aan noden van leerlingen en scholen.”

Op 4 april 2025 keurde de Vlaamse Regering de [visienota ‘Stappenplan richting een inclusiever onderwijs’](#) goed. Met de visienota engageert de Vlaamse Regering zich om een traject te starten om te komen tot een langetermijnvisie, een strategie en een tijdspad om te evolueren naar een meer inclusief onderwijssysteem in 2040. De visienota bepaalt de stappen die in dit traject gezet worden.

De visienota stelt voorop dat er eerst een consultatienota wordt opgesteld met een visie over waar we naartoe wensen te evolueren tegen 2040, concrete maatregelen om aan deze verandering te werken, en een strategie en een tijdspad om dit over een periode van 15 jaar te realiseren. Vervolgens wordt deze consultatienota voorgelegd aan een Staten-Generaal en aan de relevante strategische adviesraden, zoals de Vlaamse Onderwijsraad, de SERV, de Vlaamse Adviesraad handicap (NOOZO) en de Vlaamse Adviesraad Welzijn, volksgezondheid en gezin om de consultatienota nadien te herwerken tot een strategienota die wordt voorgelegd aan De Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement.

2. CONTEXT EN AANLEIDING VOOR EEN EVOLUTIE NAAR SCHOLEN VOOR IEDEREEN

A. NOOD AAN EEN LANGE TERMIJN VISIE

	M-decreet (2014)	Decreet over leersteun (2023)	Scholen voor iedereen (evolutie van 2026 tot 2040)
Beleidsvisie	Recht op redelijke aanpassingen voor de individuele leerling	Evenwicht tussen recht op inclusie en werkbaarheid voor alle leerlingen	Focus op kwaliteitsvol onderwijs voor elke leerling, inclusief als het kan met buitengewoon aanbod als het nodig is
Zorgstructuur	Zorgcontinuüm: brede basiszorg, verhoogde zorg, uitbreiding van zorg, IAC	Versterking brede basiszorg en verhoogde zorg, leersteun wordt versterkt via leersteuncentra	Geïntegreerde zorg vanuit onderwijs en welzijn met focus op begeleiding leerproces voor onderwijs
Ondersteunings-model	Ondersteuningsnetwerken. Ondersteuners aangesteld in scholen buitengewoon onderwijs ondersteunen in de scholen gewoon onderwijs. Verschillende ondersteuners per school voor beperkt aantal uren.	Max. 47 leersteuncentra, regionaal georganiseerd. Netoverschrijdende doelstelling (vandaag niet gerealiseerd). Meer focus op leerkrachtgerichte leersteun en schoolteamgerichte leersteun, naast leerlinggerichte leersteun. Verschillende ondersteuners per school voor beperkt aantal uren.	Geleidelijk integreren van schoolinterne en schoolexterne begeleiding (leerondersteuners en deel taken CLB worden onderdeel van multidisciplinaire teams in de scholen): ondersteuning gebeurt dichtbij de leerling in de klas en is beschikbaar op de campus zodat leerkrachten kunnen focussen op lesgeven en een krachtige leeromgeving. Scholen bepalen zelf prioriteiten binnen de beschikbare ondersteuning van het multidisciplinair team.
Betrokken partners	CLB en PBD's betrokken, maar niet altijd duidelijke rolverdeling.	Versterkte rol voor CLB, PBD en leersteuncentra, met structureel overleg.	Meer betrokkenheid vanuit welzijn, expertise BuO, CLB en LSC integreren in de scholen via multidisciplinaire teams. Geen overbodige tussenstructuren of veelheid aan overleg.
Begeleiding scholen naar inclusiever onderwijs	CLB, PDB en ondersteuningsnetwerken	CLB, PBD en leersteuncentra	Tijdelijk consortium voor de begeleiding van pioniersscholen en structureel multidisciplinaire teams in de scholen

	M-decreet (2014)	Decreet over leersteun (2023)	Scholen voor iedereen (evolutie van 2026 tot 2040)
Toegang tot gewoon onderwijs	Recht op inschrijving in gewoon onderwijs, voor leerlingen met verslag mits afweging van redelijke aanpassingen en beslissing op basis van (dis)proportionaliteit van maatregelen	Recht op inschrijving in gewoon onderwijs, voor leerlingen met IAC/OV4-verslag mits afweging van redelijke aanpassingen en beslissing op basis van (dis)proportionaliteit van maatregelen	Te verfijnen op basis van advies commissie attesteringen en Staten-Generaal.
Financiering	Open-end financiering voor types 2, 4, 6, 7; enveloppefinanciering voor basisaanbod, 3, 9	Open-end financiering voor types 2, 4, 6, 7; enveloppefinanciering voor basisaanbod, 3, 9	Gelijkwaardige financiering. Te verfijnen op basis van advies commissie attesteringen en Staten-Generaal.
Verslaggeving	Gemotiveerd verslag en verslag	GC-verslag, IAC-verslag, OV4-verslag (nieuwe benamingen, stijging in attestering al sinds de start van het ondersteuningsmodel)	Verslag niet als voorwaarde voor ondersteuning in inclusiever onderwijs. Te verfijnen op basis van advies commissie attesteringen.
Evaluatie en terugkeer naar gewoon onderwijs	Beperkte regeling	Uitgebreidere evaluatie en mogelijkheid tot voltijdse lesbijwoning in gewoon onderwijs in functie van terugkeer	Nauwe samenwerking tussen gewoon en buitengewoon aanbod op campusschool maakt meer hybride en inclusieve vormen mogelijk.
Implementatie	Vlaanderenbreed	Vlaanderenbreed	Pioniersscholen verkennen systeem en evaluatieonderzoek kan tot nodige aanpassingen leiden Vlaanderenbreed.

De voorbije decennia werden vele beleidsmaatregelen genomen, van het M-decreet over het ondersteuningsmodel naar het decreet over leersteun en het leersteunmodel (zie bijlage 1), maar werd er nog nooit een lange termijnvisie bepaald omtrent een meer inclusief onderwijs. Daardoor bleef deze evolutie steeds vaag en onduidelijk en bijgevolg vatbaar voor interpretatie. Dit leidde tot onzekerheid bij scholen, ondersteunende diensten, ouders en leerlingen. Het gebrek aan duidelijkheid en een heldere visie werd de afgelopen jaren door vele actoren aangekaart. Dit kwam bijvoorbeeld tot uiting in de adviezen van strategische adviesraden op het decreet over leersteun. Ook het Rekenhof gaf in zijn audit over het buitengewoon onderwijs als eerste aanbeveling om een visie uit te werken richting inclusief onderwijs¹. Alsook het VN-Comité, dat de implementatie van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap opvolgt, formuleerde in september 2024 de aanbeveling aan ons land om een alomvattende strategie te ontwikkelen met een gedetailleerd tijdspad om te evolueren naar een kwalitatief inclusief onderwijssysteem².

Uit een review van wetenschappelijk onderzoek³ naar de effecten van inclusief onderwijs kunnen we afleiden dat individuele studies zowel wijzen naar mogelijke negatieve als naar mogelijke positieve effecten op de leerprestaties van leerlingen (zowel leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften als andere leerlingen). Het is dus van belang dat een visie en plan wordt uitgewerkt dat de onderwijskwaliteit voor alle leerlingen ten goede komt.

In deze consultatienota maken we werk van **een duidelijke visie, een strategie en een tijdspad** met concrete maatregelen voor een evolutie richting scholen voor iedereen, waar kwaliteitsvol en meer inclusief onderwijs geboden wordt met het oog op een maximale leerwinst voor alle leerlingen én haalbaarheid voor de leerkrachten. Op die manier willen we zorgen voor duidelijkheid, om met het

¹ Rekenhof, 2024, [Buitengewoon onderwijs: toegang en uitstroom | Rekenhof](#)

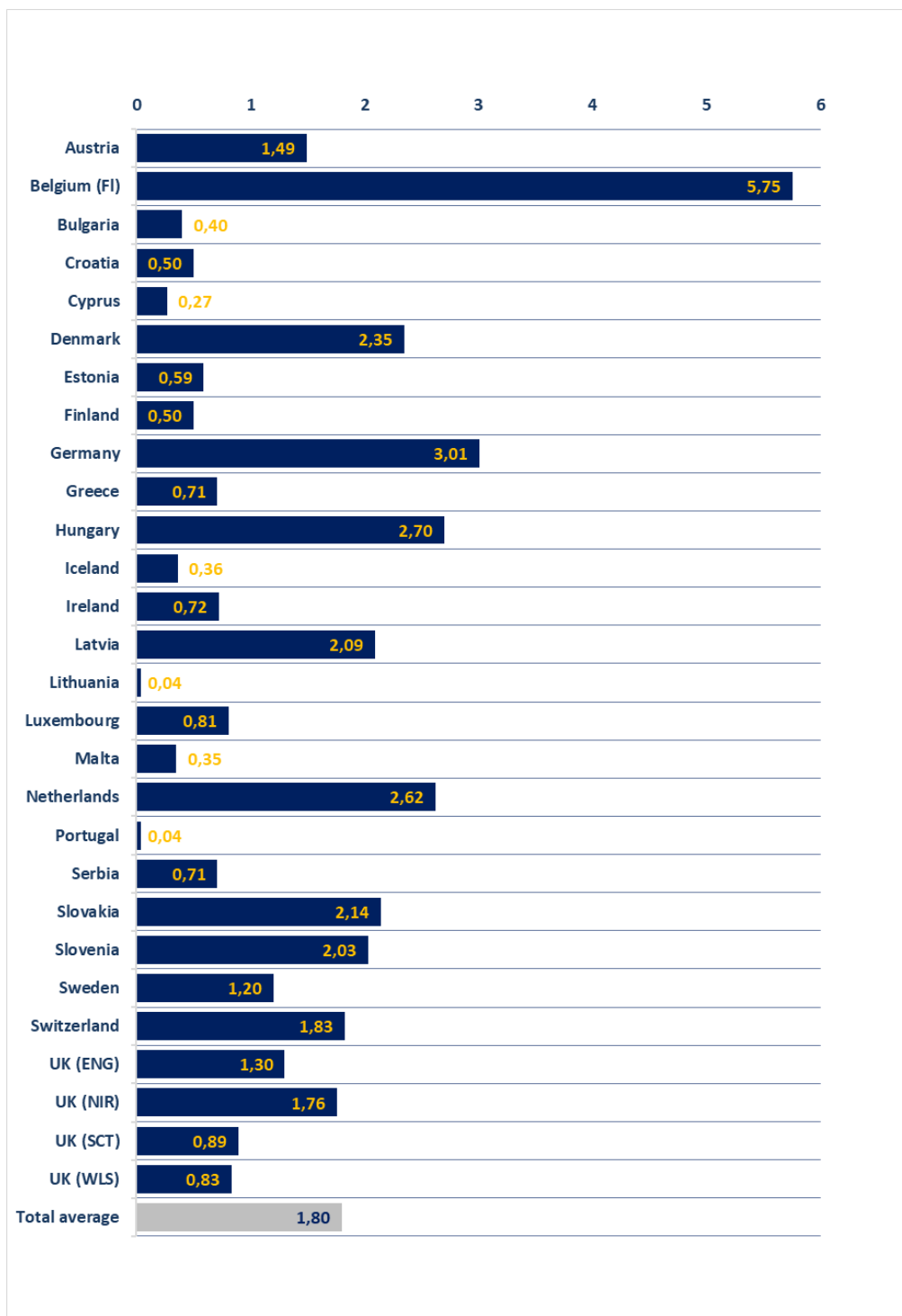
² VN-Comité, september 2024, [Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Belgium](#)

³ Dalgaard, N. T., Bondebjerg, A., Viinholt, B. C., & Filges, T. (2022). The effects of inclusion on academic achievement, socioemotional development and wellbeing of children with special educational needs. *Campbell Systematic Reviews*, 18(4), e1291.

hele onderwijsveld samen te evolueren naar eenzelfde doel, in samenwerking met andere relevante beleidsdomeinen. Dit document kan nog aangepast worden bij de omslag naar een strategienota, op basis van de discussies binnen de Staten-Generaal en ontvangen adviezen. Er wordt immers gestreefd naar gedragenheid voor dit dossier.

B. PROBLEEMSTELLING

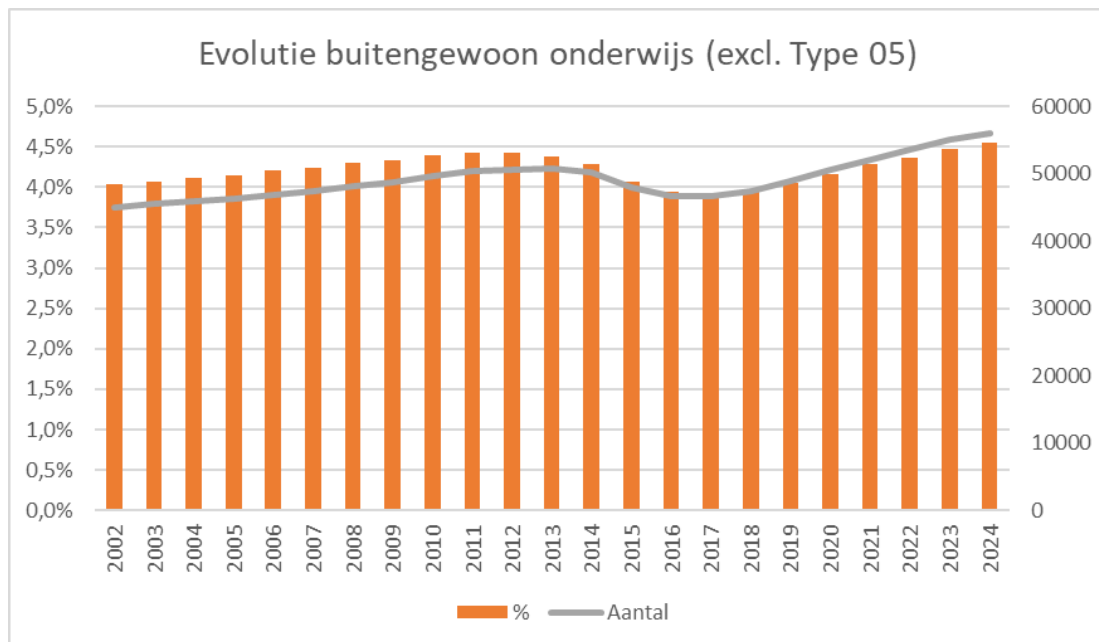
In Europees perspectief heeft Vlaanderen een bijzonder groot aandeel leerlingen in het **buitengewoon onderwijs**. Onderstaande figuur geeft weer hoeveel procent van de leerlingen in het lager onderwijs in een gespecialiseerde context onderwijs krijgen. Voor Vlaanderen bedroeg dit percentage 5,75% in schooljaar 2021-2022, wat het hoogste in Europa is. Het gemiddelde voor alle Europese landen was 1,8%. Ook in het kleuteronderwijs en het secundair onderwijs in Vlaanderen krijgt een relatief groot aandeel van de leerlingen les in een afzonderlijke context van buitengewoon onderwijs.

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2024. *European Agency Statistics on Inclusive Education: 2021/2022 School Year Dataset Cross-Country Report*. (P. Drál, A. Lenárt and A. Lecheval, eds.). Odense, Denmark

De vraag naar buitengewoon onderwijs is de afgelopen jaren ook alleen maar toegenomen. Ten tijde van het M-decreet zagen we een lichte daling van de inschrijvingen in het buitengewoon onderwijs, maar erna zijn deze terug gaan stijgen. Onderstaande grafiek geeft de evolutie van het aantal leerlingen in **buitengewoon onderwijs** weer, over de onderwijsniveaus heen⁴.

⁴ In de grafiek 'Evolutie buitengewoon onderwijs' is het jaartal telkens het begin van het schooljaar. Het laatste schooljaar in de grafiek is dus schooljaar 2024-2025.

In het buitengewoon onderwijs zien we dat de stijging van het aantal leerlingen zich voornamelijk situeert in het aanbod type 2, voor leerlingen met een verstandelijke beperking, en in het aanbod type 9, voor leerlingen met een autismespectrumstoornis.

Tussentijds opgeleverde resultaten van OBPWO onderzoeken omtrent de stijging van het aantal oriënteringen type 2 en type 9⁵, bieden meer inzicht in toeleidingsprocessen en de kenmerken van leerlingen met een vorm van verslag en/of die les volgen in buitengewoon onderwijs. Voor type 9 valt het op dat leerlingen waarvan de moeder niet aantikt op de indicator 'laagopgeleid' en leerlingen met het Nederlands als thuistaal meer kans hebben op een vorm van verslag type 9. Dit is net omgekeerd voor type 2. Leerlingen met een lage socio-economische status (SES), een andere thuistaal dan Nederlands of een andere etnisch-culturele achtergrond hebben meer kans op een oriëntering type 2 en om les te volgen in buitengewoon onderwijs type 2. Experts bevestigen dat de doelgroep binnen het buitengewoon onderwijs type 2 steeds diverser wordt, met meer leerlingen met een andere etnisch-culturele achtergrond, meer meertaligheid en meer leerlingen met een lage SES. Daarnaast hebben jongens meer kans op een vorm van verslag type 9 of type 2 en om les te volgen in het buitengewoon onderwijs. En in stedelijke contexten is er vaker plaatsing in gespecialiseerde settings, door economische motieven, populatiedruk en complexere leerlingenpopulaties.

Verslaggeving gebeurt op steeds vroegere leeftijd, in het kleuteronderwijs en de eerste jaren van het basisonderwijs. De overgrote meerderheid van de leerlingen met een oriëntering type 2 krijgt voor het eerst een oriëntering tijdens de kleuterperiode. Eerste oriënteringen type 9 gebeuren op latere leeftijd, maar ook steeds vroeger.

Het schoolbeleid in scholen voor gewoon onderwijs is mede bepalend voor het al dan niet overstappen van een leerling naar buitengewoon onderwijs. De visie van een school op inclusie, en de draagkracht om deze visie daadwerkelijk te realiseren, hebben een grote invloed op het toeleidingsproces. Tegelijk wordt opgemerkt dat scholen vaak snel aangeven dat ze zelf niet meer kunnen doen, waardoor leersteuncentra ondersteuning moeten bieden voor zaken die eigenlijk binnen de brede basiszorg en verhoogde zorg van de school zouden moeten vallen.

In lijn met bovenstaande vaststellingen uit onderzoek zien we naast een stijging van het aantal leerlingen in buitengewoon onderwijs, ook een stijging van identificatie van leerlingen met specifieke

⁵ Meer informatie over deze onderzoeken is te vinden, voor type 2 op <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/2341> en voor type 9 op <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/2342>

onderwijsbehoeften⁶ in het **gewoon onderwijs**. Dit wijst erop dat scholen voor steeds meer leerlingen vinden dat ze zelf onvoldoende beslagen zijn en externe ondersteuning nodig hebben. Dit wordt duidelijk geïllustreerd in onderstaande grafieken⁷. De grafieken betreffen leerlingen met een GC-verslag, IAC-verslag of OV4-verslag, over alle types heen, in het gewoon basisonderwijs en in het gewoon secundair onderwijs.

De onderwijsinspectie⁸ bevestigt ook dat de samenwerking tussen de teams in leersteuncentra, CLB's, PBD's en scholen nog onvoldoende rendeert in een sterke brede basiszorg in de scholen. Hierdoor komen er ook meer leerlingen terecht in verhoogde zorg en is er uiteindelijk ook te weinig ruimte om leerlingen met extra begeleidingsnoden te ondersteunen in de scholen. Een schoolomgeving met meer rust, regelmaat, routines en verbindende relaties kan die brede basiszorg versterken. In het

⁶ Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften als gedefinieerd in het decreet basisonderwijs, artikel 3, 28°bis, en in de codex secundair onderwijs, artikel 3, 17°/4.

⁷ In de grafieken is tot en met schooljaar 2019-2020 teldag 1/10 gehanteerd en is vanaf schooljaar 2021-2022 teldag 1/2 gehanteerd. In de grafiek voor gewoon secundair onderwijs zijn vanaf schooljaar 2023-2024 de OV4-verslagen apart geteld. Het betreft zowel de nieuwe OV4-verslagen als de oude verslagen opleidingsvorm 4 die worden beschouwd als OV4-verslagen.

⁸ Onderwijsspiegel 2025

bijzonder blijkt dit voor leerlingen met autisme⁹ en ADHD¹⁰ een zinvolle aanpassing van de schoolomgeving, maar ook voor leerlingen zonder specifieke onderwijsbehoeften biedt zo'n omgeving veiligheid en structuur.

Rekening houdend met gevoerde en lopende onderzoeken, alsook het werk van de commissie attesteringen, zal bekeken worden of bijkomend onderzoek nodig is om inzicht te krijgen in de oorzaken van het toenemend aantal attesteringen over alle types heen, zowel in gewoon onderwijs als voor buitengewoon onderwijs.

De huidige situatie – met een groeiend buitengewoon onderwijs én een stijgend aantal leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in gewoon onderwijs – brengt een **aantal uitdagingen** met zich mee:

1. De toenemende vraag naar buitengewoon onderwijs zorgt voor **capaciteitsproblemen in het buitengewoon onderwijs**. Door de toenemende druk op plaatsen in buitengewoon onderwijs, zijn er kinderen met ernstige noden die noch in gewoon noch in buitengewoon onderwijs een onderwijsaanbod op maat vinden en uiteindelijk **niet voltijds of niet naar school gaan**. Het leerrecht van deze kinderen staat ernstig onder druk.
2. Leerlingen in het buitengewoon onderwijs hebben recht op **leerlingenvervoer**. Omdat het aanbod van scholen buitengewoon onderwijs verder gespreid is, zitten sommige leerlingen lang op het georganiseerd busvervoer. Het Rekenhof rapporteerde in haar audit van 2024 over buitengewoon onderwijs dat in schooljaar 2022-2023 40.000 leerlingen, of 74,6% van de leerlingen van buitengewoon onderwijs, vervoerd werden met collectief busvervoer. De Lijn schuift een maximale enkele rittijd van 90 minuten naar voren voor het collectief busvervoer, maar het Rekenhof wijst erop dat 5,9% van de leerlingen meer dan 90 minuten enkele reis op de bus zit.
3. Zowel voor de toegang tot het buitengewoon onderwijs als tot leersteun in het gewoon onderwijs is een vorm van verslag¹¹ noodzakelijk, opgemaakt door het centrum voor leerlingenbegeleiding (CLB). De stijgende vraag naar buitengewoon onderwijs en leersteun zorgt ook voor een **stijgende druk op de CLB's** om deze verslagen op te maken (zie cijfers hierboven). De stijgende vraag naar zowel buitengewoon onderwijs als naar leersteun in het gewoon onderwijs maakt duidelijk dat steeds meer leerlingen onvoldoende ondersteuning ervaren in het huidige onderwijssysteem.
4. Daarnaast staat ook het **gewoon onderwijs** onder **toenemende druk**. Scholen en leerkrachten kunnen de groeiende diversiteit aan noden niet altijd opvangen. Sommige scholen staan nog niet altijd voldoende sterk in het voorzien van een kwaliteitsvolle brede basiszorg en verhoogde zorg voor hun leerlingenpopulatie. Dat betreft leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, maar ook cognitief (uitzonderlijk) sterk functionerende leerlingen, leerlingen met psychische kwetsbaarheden, leerlingen met een kwetsbare thuiscontext, enzovoort. Er is ook niet steeds voldoende of gepaste ondersteuning beschikbaar op school, wat leidt tot overbelasting bij het personeel. Dit structureel gebrek draagt bij aan andere zorgwekkende signalen in scholen: hoge afwezigheidscijfers, leerlingen die langdurig thuiszitten en meer meldingen van (definitieve) uitsluitingen¹².

⁹ Hoek, I., & van der Weijden, R. (2021). Aanpassen van de omgeving ter bevordering van ontwikkeling. In *Autisme bij kinderen: Signalering, diagnostiek en behandeling* (pp. 173-186). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

¹⁰ Kat, F., Beenackers, M., & ter Brugge, W. (2009). Wat kan ik er zelf aan doen?. In *Leven met ADHD* (pp. 61-79). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

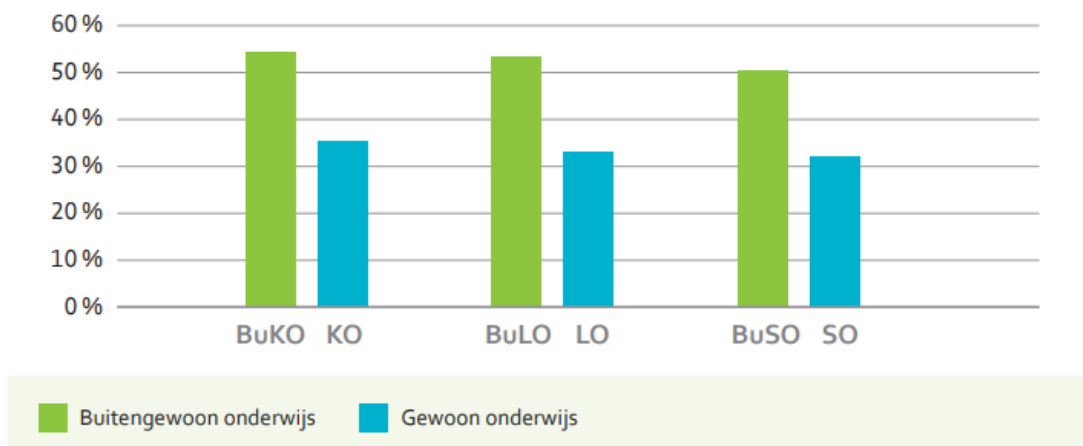
¹¹ Zie [Gemeenschappelijk of individueel curriculum in basis- en secundair onderwijs | Vlaanderen.be](https://www.vlaanderen.be/gemeenschappelijk-of-individueel-curriculum-in-basis-en-secundair-onderwijs).

¹² Zie ook het recente rapport van het Kinderrechtencommissariaat: [Thuiszitters uit de schaduw. Wat kinderen en jongeren, ouders en professionals ons leren | Kinderrechtencommissariaat](https://www.kinderrechtencommissariaat.be/thuiszitters-uit-de-schaduw-wat-kinderen-en-jongeren-ouders-en-professionals-ons-leren)

Daarnaast zijn er ook twee andere zorgwekkende elementen.

1. De audit van het Rekenhof van 2024 toont een **sterke samenhang tussen kansarmoede en instroom in het buitengewoon onderwijs**. Het aandeel kansarme leerlingen in het buitengewoon onderwijs ligt boven de 50 procent, terwijl dat in het gewoon onderwijs maar 33 procent bedraagt; dit wijst op een oververtegenwoordiging van kansarme leerlingen in het buitengewoon onderwijs. Onderstaande figuur uit het rapport van het Rekenhof toont dit voor elk van de onderwijsniveaus aan.

Figuur 24 – Aandeel kansarme leerlingen in het gewoon en buitengewoon onderwijs in het schooljaar 2021-2022 (%)

Het Rekenhof wijst er ook op dat de verslaggeving door de CLB's onvoldoende kan verantwoorden dat de onderwijsbehoeften van de leerlingen niet het gevolg zijn van factoren die samenhangen met kansarmoede.

Om de oververtegenwoordiging van kansarme leerlingen in het buitengewoon onderwijs te verklaren wijst het Rekenhof naar verschillende elementen, zoals de beheersing van het Nederlands en de vaststelling dat kansarme ouders minder een beroep doen op buitenschoolse hulp om financiële en organisatorische redenen. Daartegenover staat dat het buitengewoon onderwijs paramedische ondersteuning gratis en tijdens de schooluren aanbiedt.

Tegelijkertijd zijn er leerlingen die de weg naar het CLB en buitengewoon onderwijs niet (willen) vinden, vanwege een weigerachtige houding ten aanzien van testing, inmenging van derden of stigmatisering. Scholen proberen deze leerlingen te begeleiden zonder extra ondersteuning en dit leidt vaak niet tot de meest passende vorm van onderwijs.

2. Er zijn bezorgdheden over de **effectiviteit van het buitengewoon onderwijs**. Het Rekenhof stelt in haar audit vast dat leerlingen uit het buitengewoon onderwijs minder vlot doorstromen naar de arbeidsmarkt en het hoger onderwijs. Op het vlak van doorstroom naar de arbeidsmarkt zijn er grote verschillen naar de opleidingsvormen van het buitengewoon secundair onderwijs:
 - Opleidingsvorm 4: de aansluiting op de arbeidsmarkt voor leerlingen OV4 is minder goed dan voor leerlingen uit de vergelijkbare onderwijsvorm van het gewoon secundair onderwijs. Het behalen van een diploma secundair onderwijs verhoogt de kans op werk aanzienlijk.
 - Opleidingsvorm 3: de aansluiting op de arbeidsmarkt voor leerlingen OV3 is beter dan die van OV4, maar minder goed dan die van leerlingen uit het deeltijds

beroepssecundair onderwijs. Ook hier verhoogt een kwalificatie de kans op tewerkstelling.

- Opleidingsvorm 2: deze opleidingsvorm sluit redelijk goed aan bij de arbeidsmarkt met 7 op 10 leerlingen die na twee jaar een tewerkstelling hebben, hoofdzakelijk in sociale tewerkstelling.
- Opleidingsvorm 1: deze opleidingsvorm sluit het minst goed aan op de arbeidsmarkt, met slechts 4 op de 10 leerlingen die na twee jaar een tewerkstelling hebben.

De doorstroom van leerlingen uit opleidingsvorm 4 naar het hoger onderwijs, is vrij hoog maar wel lager dan voor gewoon secundair onderwijs. Ook het studierendement is lager dan voor leerlingen uit het gewoon secundair onderwijs.

Zowel de oververtegenwoordiging van kansarme leerlingen in buitengewoon onderwijs als de minder vlotte aansluiting op arbeidsmarkt en hoger onderwijs, wijzen op grote uitdagingen voor ons onderwijssysteem alsook voor de afstemming met andere beleidsdomeinen zoals Werk. Derhalve is er nood aan een inclusiever onderwijssysteem met een gedeelde kennisbasis, met meer rust, routines, regelmaat en verbindende relaties, met aandacht voor hoge verwachtingen, een kennisrijk curriculum en voor drempels van kansarmoede en taalachterstand om opnieuw kwaliteitsvol onderwijs te kunnen verzekeren voor alle leerlingen.

C. NAAR EEN SYSTEEMVERANDERING

De uitdagingen die in het voorgaande hoofdstuk worden aangehaald (capaciteit, leerlingenvervoer, versnippering van middelen en expertise, verhoogde druk op schoolteams en CLB's, verhoogde deelname aan school vervangende programma's en schooluitval), hangen inherent samen met de opbouw van ons onderwijs. Ook het gebrek aan structuur, het niet toepassen van effectieve didactiek, de terugloop inzake ouderlijke verantwoordelijkheid en het niet steeds gebruiken van Nederlands door de ouders, versterkt de druk die er is. Het lijkt er meer en meer op dat bijsturingen binnen het bestaande systeem of bijsturingen alleen in het onderwijs onvoldoende zijn om de huidige problemen doeltreffend aan te pakken en kwaliteitsvol onderwijs voor alle leerlingen te verzekeren. Enkel een gerichte verandering in het systeem én ook maatschappelijk en over beleidsdomeinen heen (welzijn, werk, inburgering, medisch, ...) kan deze problemen wezenlijk oplossen. We leren uit de stappen richting inclusief onderwijs die in het verleden werden gezet en waken erop dat we vertrekken vanuit doelgericht en kwalitatief onderwijs (niet vanuit zorgnoden) en dat er waar nodig voldoende ondersteuning op de klasvloer beschikbaar is (en niet vanuit een soort consultancyrol rond de scholen). Met deze systeemverandering beogen we verschillende doelen:

- 1) De realisatie van goede onderwijskwaliteit en dus recht op onderwijs voor elke leerling;
- 2) De efficiëntie en effectiviteit van de investeringen in onderwijs vergroten;
- 3) Een gerichte inzet van leerkrachten, ondersteuners en schoolteams op het versterken van het leerproces om zowel de begeleiding van leerlingen als de haalbaarheid voor leerkrachten te verhogen;
- 4) De expertise die vandaag aanwezig is in buitengewoon onderwijs, in leersteuncentra en CLB's, toegankelijk maken in alle scholen wanneer nodig;
- 5) Weggaan van labelling of diagnostisering als noodzakelijke voorwaarde voor ondersteuning;
- 6) Voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden een buitengewoon aanbod garanderen in een meer inclusieve context (campusscholen);
- 7) Samenleven en samen leren van kinderen met en zonder specifieke noden als een evidentie en belangrijke waarde zien in onze samenleving.

- 8) Beleidsdomeinen die nauw samenhangen met de vastgestelde uitdaging mee opnemen in de aanpak: welzijn, werk, inburgering en integratie, medische wereld.

Een gerichte systeembijsturing vraagt een doordachte aanpak en voldoende tijd. Een evolutie naar een meer inclusief onderwijssysteem moet daarom geleidelijk verlopen. We voorzien een tijdspad van 15 jaar en een meer inclusief onderwijssysteem in 2040. In het volgende luik beschrijven we hoe dit er in 2040 zal uitzien. Het onderhavige document dient dan ook om een constructieve dialoog met de Staten-Generaal aan te vatten.

3. HET ONDERWIJSSYSTEEM IN 2040: STERK ONDERWIJS IN SCHOLEN VOOR IEDEREEN

In 2040 kunnen alle kinderen en jongeren genieten van **hoogstaand onderwijs in scholen voor iedereen, alwaar kwaliteitsvol en inclusiever onderwijs wordt gegeven**. Dit geldt voor de volledige diversiteit aan leerlingen, van leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden tot leerlingen die cognitief (uitzonderlijk) sterk functioneren. In alle scholen voor basisonderwijs en secundair onderwijs is er een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving met een kennisrijk curriculum, sterke didactiek, een rustig klas- en schoolklimaat, aandacht voor welbevinden en met hoge verwachtingen voor alle leerlingen, zowel voor leerlingen met als zonder specifieke onderwijsbehoeften. Voor het basisonderwijs werden al nieuwe minimumdoelen op grond van een kennisrijk curriculum vastgesteld en worden deze stelselmatig geïmplementeerd. Deze hervorming werd ingezet als antwoord op de dalende onderwijskwaliteit en het inzicht dat systematische opbouw van kennis in het curriculum geherwaardeerd moet worden en dat de rol ervan veel meer nadruk moet krijgen, zonder daarbij de vaardigheidscomponent opzij te schuiven. Een kennisrijk curriculum erkent de meerwaarde van een logische kennisopbouw als voorwaarde om tot domeinspecifieke, maar ook complexe denkvaardigheden te komen. In deze huidige curriculumtrend naar meer kennisgedreven onderwijs wordt sterk ingezet op een solide kennisbasis vanuit een brede variatie aan vakdisciplines als een middel om zowel leerprestaties te verbeteren als sociale rechtvaardigheid te bewerkstelligen. **Elk kind heeft immers recht op een uitdagende en rustige leeromgeving en een solide kennisbasis.**

Een kennisrijk curriculum zorgt er immers voor dat alle kinderen op school kennis en vaardigheden meekrijgen die zij nodig hebben om te floreren in het onderwijs en de samenleving, en niet enkel degenen die deze kennis van thuis uit meekrijgen. Recent wetenschappelijk onderzoek toonde aan waarom een zorgvuldig opgebouwd kennisrijk curriculum in de vroegste leerjaren erg belangrijk is voor zowel eerlijke onderwijskansen als voor het ontwikkelen van de complexe denkvaardigheden die de moderne tijd vereist¹³.

Met het decreet minimumdoelen basisonderwijs werd dan ook een **uniform doelenkader** ingevoerd voor het **gewoon en buitengewoon onderwijs**, waarbij voor leerlingen met een IAC doelen op maat worden vastgesteld. Zo ontstaat niet alleen inhoudelijke samenhang, maar ook organisatorische duidelijkheid. Dit maakt het voor schoolteams eenvoudiger om samen te werken rond minimumdoelen en bevordert een gemeenschappelijke taal over wat leerlingen moeten kennen en kunnen.

¹³ Surma, T., Vanhees, C., Wils, M., Nijlunsing, J., Crato, N., Hattie, J., Muijs, D., Rata, E., William, D., & Kirschner, P. A. (2025). *Kennisrijk kansrijk: Naar een onderwijscurriculum voor diepe denkers*. Lannoo Campus

Eén van de belangrijkste doelen van het definiëren van minimumdoelen is leerlingen, ongeacht hun achtergrond of voorafgaande kennis, toegang te geven tot dezelfde essentiële kennisbasis. De minimumdoelen garanderen voor elk kind de ontwikkeling van een duurzame, rijke en gedeelde kennisbasis als katalysator voor sociale mobiliteit en maatschappelijke participatie. Ook voor leerlingen met een IAC-verslag wordt er bij de opmaak van het individueel aangepast curriculum (IAC) vertrokken van de minimumdoelen (basisonderwijs). Op grond daarvan worden voor leerlingen aanpassingen op maat bepaald.

Ook in het secundair onderwijs is een kennisrijk curriculum onontbeerlijk. De afgelopen jaren werden al stappen gezet om te komen tot meer afstemming in de doelenkaders van het gewoon en het buitengewoon secundair onderwijs. Hier kunnen we verder in groeien, om te kunnen evolueren tot een meer inclusieve leeromgeving.

Het voordeel van een gemeenschappelijk of afgestemd doelenkader is dat het eenvoudiger wordt voor leerlingen om te bewegen tussen een gewoon of buitengewoon onderwijsaanbod binnen een meer inclusieve leeromgeving en dat er een gerichte identificatie kan gemaakt worden van eventuele moeilijkheden, waar dan intensieve begeleiding voor ontworpen kan worden.

Om deze begeleiding mogelijk te maken wordt de nodige expertise van het buitengewoon onderwijs en van leersteuncentra ingebed in elke school via multidisciplinaire teams. Deze teams maken het mogelijk dat leerkrachten kunnen focussen op lesgeven met hoge verwachtingen en onder meer het implementeren van de minimumdoelen. Daarnaast blijft uiteraard een beperkt **aanbod buitengewoon onderwijs voor leerlingen die hier nood aan hebben**. Een overstap van of naar dit aanbod buitengewoon onderwijs is geen definitieve keuze voor een volledige schoolcarrière en hybride vormen zijn binnen de campusscholen mogelijk met het oog op de beste mogelijke opleiding voor elk kind.

Er wordt ingezet op een sterke didactiek en begeleiding voor alle leerlingen, wat ervoor zorgt dat zoveel mogelijk leerlingen de onderwijsdoelen kunnen bereiken en er slechts voor een kleine groep leerlingen een individueel aangepast curriculum of een buitengewoon aanbod nodig is. De focus op doelgericht onderwijs en sterke didactiek volgt onderzoek¹⁴ dat aangeeft dat we niet zozeer moeten focussen op de plaats waar leerlingen met specifieke noden school lopen, maar wel op de manier waarop dat onderwijs wordt vormgegeven, met een focus op effectieve instructie.

Vlaanderen zal investeren in **de professionalisering van het onderwijspersoneel in functie van 'Scholen voor iedereen'**, zodat op grond van een gedeelde kennisbasis een zo groot mogelijke leerwinst en uitdagende leeromgeving voor iedereen kan worden bekomen. Waar nodig wordt de bestaande **kennis en expertise** van het buitengewoon onderwijs verspreid, hetgeen noodzakelijk is voor het welslagen van inclusievere leeromgevingen. In scholen is dan multidisciplinaire expertise aanwezig zodat elk schoolteam een diverse leerlingenpopulatie, met en zonder specifieke onderwijsbehoeften, kan onderwijzen. Leraren zijn expert in het vormgeven van een krachtige leeromgeving en kunnen alle leerlingen kwaliteitsvol onderwijs bieden omdat ze in een team samenwerken en waar nodig kunnen rekenen op ondersteuning van collega's met andere vormen van expertise. Deze collega's zijn aanwezig in de scholen en op de klasvloer zodat ondersteuning nabij is voor leerkrachten en leerlingen. De bijkomende expertise wordt ingezet ter versterking van het leerproces en is direct inzetbaar. Er is geen aanvraagprocedure voor ondersteuning nodig; het schoolteam prioriteert de ondersteuning volgens noden. Personeelsleden van het multidisciplinair team kunnen in de scholen

¹⁴ Fuchs, D., Gilmour, A. F., & Wanzek, J. (2025). Reframing the most important special education policy debate in 50 years: How versus where to educate students with disabilities in America's Schools. *Journal of Learning Disabilities*, 00222194251315196.

worden aangesteld en kunnen waar nodig ook bovenschools, al dan niet netonafhankelijk, worden aangesteld. Op deze manier kan zowel in grote als kleine scholen multidisciplinariteit voorzien worden. We zorgen ervoor dat ook die bovenschoolse expertiseteams ruim beschikbaar zijn op de klasvloer in scholen en zich niet focussen op overleg of adviezen.

Er is een **doeltreffend financieringsmechanisme voor scholen**. Er wordt omkadering voorzien waarmee multidisciplinariteit kan georganiseerd worden in de school. Met deze omkadering kan personeel worden aangesteld in de school of op bovenschools niveau om gezamenlijk bepaalde expertise te kunnen voorzien. Voor het bepalen van dit pakket wordt rekening gehouden met het aantal leerlingen alsook met enkele bepalende school- en leerlingenkenmerken.

Aan de hand van een proeftuin¹⁵ zal in pioniersscholen verkend worden op welke manier scholen voor iedereen in de praktijk kunnen worden vormgegeven: hoe multidisciplinaire teams kunnen worden samengesteld en interprofessioneel kunnen samenwerken om onderwijs en ondersteuning in een school te organiseren, hoe de organisatie van aanbod gewoon en buitengewoon onderwijs in een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving kan vormkrijgen, alsook de samenwerking met andere actoren die de school omringen. Op basis van de bevindingen die voortvloeien uit de praktijk van de pioniersscholen zal beleid geconcretiseerd worden en zal regelgeving worden aangepast om de evolutie naar scholen voor iedereen in heel Vlaanderen mogelijk te maken.

4. STRATEGIE OM TE EVOLUEREN NAAR SCHOLEN VOOR IEDEREEN

A. LEIDENDE PRINCIPES

Om tot scholen voor iedereen, alwaar inclusiever en kwaliteitsvol onderwijs wordt gerealiseerd, te komen in 2040 bepalen we een strategie op basis van 5 leidende principes. De evolutie naar scholen voor iedereen wordt:

- **duidelijk**, met een gedragen visie en een duidelijk doel om naartoe te evolueren;
- **geleidelijk** en realistisch, met voldoende tijd en ruimte voor alle actoren en een weloverwogen fasering;
- **concreet**, met uitvoerbare en gerichte maatregelen;
- **samen**, met een gedeelde verantwoordelijkheid en nauwe samenwerking tussen alle actoren;
- **evidence informed**, op basis van wetenschappelijke inzichten en met een gedegen monitoring en opvolging door een onafhankelijke commissie.

Meer informatie over de leidende principes is te lezen in bijlage 2.

B. KRACHTLIJNEN

Via andere beleidsmaatregelen zetten we in op effectieve didactiek in scholen (o.a. via de inspiratiescholen) en het versterken van het Nederlands bij leerlingen en hun ouders (Ieder kind taalheld). Voor de evolutie naar scholen voor iedereen erkennen we de acht krachtlijnen uit het advies van de commissie inclusief onderwijs als cruciale werven om op in te zetten doorheen de transitie naar scholen voor iedereen. We voegen hier een 9de krachtlijn aan toe vanuit de eerder vermelde doelstellingen van de beoogde systeemverandering. Ze vormen noodzakelijke voorwaarden om deze

¹⁵ Een proeftuin zal worden vormgegeven volgens het decreet van 9 december 2005 betreffende de organisatie van tijdelijke projecten in het onderwijs.

evolutie duurzaam en doelgericht te realiseren. Voor elk van deze werven worden in het tijdspad concrete maatregelen uitgewerkt.

De negen krachtlijnen zijn:

1. Kwaliteitsvol, doelgericht en efficiënt onderwijs realiseren voor elke leerling in Vlaanderen
2. Een inclusievere schoolcultuur en schoolorganisatie realiseren in elke school
3. Evolueren naar een inclusiever onderwijs
4. Voldoende, gepaste en nabije ondersteuning voorzien voor elke leerkracht en school
5. Professionaliseren van alle betrokken medewerkers in functie van inclusiever onderwijs
6. Structureel partnerschap uitbouwen tussen Onderwijs en Welzijn
7. Bepalen van ondersteuningsnoden door middel van een onafhankelijk en beleidsdomein-overschrijdend *assessment*
8. Doeltreffende financiering voorzien voor alle scholen
9. Realiseren van een inclusieve en toegankelijke infrastructuur in elke school

Meer informatie over de negen krachtlijnen is te lezen in bijlage 3.

5. TIJDSPAD OM TE EVOLUEREN NAAR SCHOLEN VOOR IEDEREEN

Een tijdspad wordt uitgezet om geleidelijk van het huidige onderwijssysteem naar een meer kwalitatief en inclusiever onderwijssysteem met scholen voor iedereen te evolueren. Het tijdspad bestrijkt een termijn van 15 jaar en is verdeeld in drie fases: de opstartfase (2025-2029), de overgangsfase (2029-2034) en de implementatiefase (2034-2039), om uiteindelijk te landen bij een meer kwalitatief en inclusiever onderwijssysteem waarbij de kwaliteit stijgt voor alle leerlingen.

Hieronder geven we de drie fases weer. Voor elke fase benoemen we welke concrete maatregelen worden voorzien. Binnen de fases wordt nog geen strikte timing van de maatregelen weergegeven. Op basis van de opvolging en tussentijdse adviezen van de onafhankelijke commissie die het tijdspad opvolgt, kan aan het begin van de tweede en derde fase worden bepaald in welk tempo maatregelen elkaar opvolgen en binnen welke timing maatregelen gerealiseerd worden.

A. 2025-2029 (HUIDIGE LEGISLATUUR): OPSTARTFASE

In deze eerste fase, de opstartfase, worden diverse concrete maatregelen genomen om de evolutie naar een **meer kwalitatief en inclusiever onderwijssysteem** op te starten. Het betreft acties die deze legislatuur zullen worden uitgevoerd. Verschillende stakeholders zijn betrokken en nemen mee verantwoordelijkheid in deze acties.

De Vlaamse Regering bepaalt een visie, strategie en tijdspad voor de evolutie naar een meer kwalitatief en inclusiever onderwijssysteem

- ☐ De Vlaamse Regering bepaalt op basis van deze consultatienota en het participatief traject dat erop volgt, een langetermijnvisie en -plan om te evolueren naar een meer kwalitatief en inclusiever onderwijssysteem in 2040. Deze visie en het plan worden verder uitgewerkt in een strategienota. De strategienota wordt voorgelegd in het Vlaams Parlement. Het is de betrachting dat de bespreking van de strategienota in het Vlaams Parlement kan resulteren in een breed gedragen resolutie zodat alle partijen zich engageren om de komende 15 jaar de strategienota als leidraad te hanteren voor beleid.

- Een onafhankelijke commissie wordt aangesteld door de Vlaamse Regering met de opdracht het tijdspad en de evolutie naar inclusiever onderwijs op te volgen via tussentijdse evaluatiemomenten. De commissie evalueert telkens de stappen die gezet zijn en geeft advies over de volgende stappen die kunnen gezet worden.

Alle scholen werken aan een *evidence informed* en meer inclusieve leeromgeving

- Door in te zetten op goed lesgeven, gedragsbeleid en een rustig en verbindend klas- en schoolklimaat creëren we een kwalitatieve en inclusievere leeromgeving waar leerlingen tot leren kunnen komen. In basisscholen wordt er gewerkt aan de implementatie van de nieuwe minimumdoelen in de context van een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving.
- De pedagogische begeleidingsdiensten (PBD's) zetten via hun beleidsprioriteiten samen met de scholen in op het creëren van een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving. Dit betekent dat alle scholen inzetten op een sterke didactiek en klasmanagement, een kennisrijk curriculum, voldoende kennis van het Nederlands, leerondersteunende vaardigheden en het stellen van hoge verwachtingen voor alle leerlingen. Leerkrachten ontwikkelen hun lessen met het oog op het behalen van de onderwijsdoelen door een zo groot mogelijke groep leerlingen.
- Alle leerlingen krijgen maximaal kansen om het gemeenschappelijk curriculum te volgen en te bereiken. Voor leerlingen voor wie dat nodig is worden redelijke aanpassingen voorzien, kunnen er flexibele trajecten worden vormgegeven, of – indien nodig – worden individueel aangepaste curricula opgesteld. Scholen werken aan een kwalitatieve en meer inclusieve leeromgeving die zich richt op alle leerlingen in de school, van leerlingen die cognitief uitzonderlijk sterk functioneren tot leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden omwille van bijvoorbeeld een verstandelijke of meervoudige beperking.

Pioniersscholen zijn de eerste scholen die inclusiever onderwijs vormgeven

- Een beweging naar scholen voor iedereen gebeurt via een andere organisatiewijze van en samenwerking tussen gewoon onderwijs, buitengewoon onderwijs, CLB's en leersteuncentra. Het doel is om expertise en mensen meer te bundelen en gezamenlijk in te zetten in scholen om op die manier multidisciplinaire teams met onderwijspersoneel vanuit verschillende disciplines te vormen. Via een proeftuin met pioniersscholen wordt verkend hoe dit concreet kan vormgegeven worden in de praktijk.

Vanaf 1 september 2026 zullen er pioniersscholen zijn. Scholen krijgen de kans om als pioniersscholen toe te werken naar scholen voor iedereen. Pioniersscholen worden opgezet door netwerken van scholen, CLB's en leersteuncentra. Eén of meerdere scholen gewoon onderwijs werken hiervoor samen met één of meerdere scholen buitengewoon onderwijs en één of meerdere CLB's en leersteuncentra, met een maximum van vier scholen. Dit kan netoverschrijdend. Een netwerk kan binnen of over netten heen georganiseerd zijn, en mag gevormd worden vanuit verschillende scholen, een bestaande scholengemeenschap of scholengroep, of als nieuw samenwerkingsverband. Ze zetten personeel samen in om als één multidisciplinair team te werken in de pioniersschool of pioniersscholen.

- Een tijdelijk consortium met wetenschappelijke experts zal de pioniersscholen begeleiden om evidence informed te werken en toe te werken naar het concept van scholen voor iedereen. Dit consortium werkt samen met Leerpunt en met andere relevante partners, zoals het expertisecentrum Talent, Exentra en de inspiratiescholen, om kennis uit te wisselen en expertise en materialen breed te verspreiden.

- We voorzien voldoende pioniersscholen om over representativiteit te waken wat betreft de verschillende onderwijsniveaus, onderwijsverstrekkers, onderwijsvormen, types, opleidingsvormen, schoolomgevingen, domeinen en finaliteiten. Die diversiteit is belangrijk om te komen tot gedragen en toepasbare inzichten voor het hele onderwijsveld.
- Er wordt verkend hoe leerlingen die cognitief uitzonderlijk sterk functioneren een volwaardige plaats kunnen krijgen binnen de inclusievere leeromgeving en hoe een passend en uitdagend aanbod voor hen kan worden gerealiseerd binnen de verdere evolutie naar scholen voor iedereen. Daarbij wordt nagegaan hoe de vereiste expertise kan worden verankerd binnen multidisciplinaire teams op (boven)schools niveau, eventueel netonafhankelijk.
- In de pioniersscholen zullen we een eerste zicht krijgen op mogelijkheden en belemmeringen op vlak van:
 - **Het functioneren van een multidisciplinair team, samengesteld uit personeelsleden vanuit gewoon onderwijs, buitengewoon onderwijs, CLB en leersteuncentra, in de school.**
Dit houdt onder andere het volgende in: Personeelsleden van scholen gewoon onderwijs, scholen buitengewoon onderwijs, CLB en een leersteuncentrum functioneren samen als één multidisciplinair team in een school. Ze geven samen de samenwerking binnen het team vorm. Er wordt in de pioniersscholen onderzocht wat nodig en belangrijk is voor een goede interprofessionele samenwerking en welke profielen nodig zijn in multidisciplinaire teams in scholen voor iedereen. Hierbij zal er ook aandacht zijn voor de mogelijkheden en belemmeringen op vlak van het samenbrengen van personeel met verschillende ambten en prestatieregelingen in eenzelfde school. Binnen de pioniersscholen worden taken die vandaag bij CLB's en leersteuncentra liggen door het multidisciplinair team in de school opgenomen, met name binnen de begeleidingsdomeinen onderwijsloopbaan, leren en studeren, en psychisch en sociaal functioneren.
 - **Het toewerken naar minder 'labelling', door inzet van ondersteuning door het multidisciplinair team mogelijk te maken zonder voorafgaandelijke opmaak van een GC-verslag.**
Dit houdt onder andere het volgende in: Het is niet noodzakelijk dat eerst een GC-verslag wordt opgemaakt om ondersteuning te kunnen inzetten van het multidisciplinair team. Het multidisciplinair team in de pioniersschool bepaalt zelf wat nodig is qua ondersteuning voor leerkrachten, het team, groepen van of individuele leerlingen in de school. Op die manier kunnen ze flexibel inspelen op de noden die er zijn en kan er onderzocht worden in welke mate een multidisciplinair team zelf de verschillende noden in een school kan inschatten en opvangen en in welke mate er nog externe handelingsgerichte diagnostiek nodig is vanuit het CLB. Voor het volgen van een IAC- of OV4-traject blijft de opmaak van een IAC-verslag of OV4-verslag vereist.
 - **Het werken aan een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving.**
Dit houdt onder andere het volgende in: Pioniersscholen zetten evidence informed in op een sterke didactiek, een kennisrijk curriculum, leerondersteunende vaardigheden, aandacht voor welbevinden en het stellen van hoge verwachtingen voor alle leerlingen in een inclusieve leeromgeving. Leerkrachten ontwikkelen hun lessen met het oog op het behalen van de onderwijsdoelen door een zo groot mogelijke groep leerlingen. Alle leerlingen krijgen maximaal kansen om het gemeenschappelijk curriculum te volgen en te bereiken én ook kansen om te excelleren. Voor leerlingen voor wie dat nodig is, worden redelijke aanpassingen voorzien, kunnen er flexibele trajecten worden vormgegeven, of – voor een kleine groep leerlingen – worden individueel aangepaste curricula opgesteld. Scholen werken aan een inclusievere

leeromgeving die zich richt op alle leerlingen in de school, van leerlingen die cognitief uitzonderlijk sterk functioneren tot leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden omwille van bijvoorbeeld een verstandelijke of meervoudige beperking. Pioniersscholen hebben in basisonderwijs specifiek aandacht voor het werken met de nieuwe minimumdoelen, die zowel van toepassing zijn in gewoon als in buitengewoon onderwijs, in een kwalitatieve en meer inclusieve leeromgeving.

- **Het voorzien van aanbod buitengewoon onderwijs in scholen voor gewoon onderwijs, en omgekeerd, aanbod gewoon onderwijs in scholen voor buitengewoon onderwijs en het realiseren van een onderwijscontext waarin leerlingen met en zonder specifieke onderwijsbehoeften samen leren met het oog op maximale leerwinst voor alle leerlingen, met de doelstelling van een evolutie naar scholen voor iedereen.**

Dit houdt onder andere het volgende in: Scholen voor gewoon onderwijs en buitengewoon onderwijs verkennen samen hoe ze aanbod gewoon en buitengewoon onderwijs samen kunnen vormgeven in één school binnen een kwalitatieve en meer inclusieve leeromgeving. In pioniersscholen van het secundair onderwijs worden concreet de mogelijkheden verkend voor een afstemming tussen de structuur, het aanbod en de inhouden van het buitengewoon secundair onderwijs en het gewoon onderwijs.

- **Het verkennen van samenwerking met actoren binnen welzijn, zowel in het kader van rechtstreeks als niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp, alsook met actoren van de arbeidsmarkt en inburgering en integratie.**

Dit houdt onder andere het volgende in: Voor deze doelstelling wordt samengewerkt met het beleidsdomein Welzijn en haar welzijnsactoren, alsook met het beleidsdomein Werk. Pioniersscholen zullen in hun regio verkennen op welke vlakken samenwerking met andere actoren al dan niet wenselijk of cruciaal is en hoe dit kan vormgegeven worden in een inclusievere leeromgeving. Hierbij is er aandacht voor rechtstreeks toegankelijke en niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp van o.a. het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap, Eerstelijnspsychologische Zorg en andere actoren. Voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden die aanwezig zijn in pioniersscholen wordt deze samenwerking binnen een inclusievere context verkend. Aanvullend op wat de pioniersscholen zelf kunnen realiseren met hun multidisciplinair team, werken de pioniersscholen samen met hun betrokken CLB dat vanuit haar draaischijffunctie mee de samenwerking met welzijnsactoren faciliteert. Op vlak van Werk is er aandacht voor begeleiding op stageplaatsen in functie van de overgang na onderwijs naar de arbeidsmarkt. Ook met integratie en inburgering wordt er samengewerkt om te zorgen dat de kennis van het Nederlands stijgt.

- Een expertenpanel evalueert op basis van een onderzoek de proeftuin met pioniersscholen om de kansen en nog bestaande knelpunten te identificeren naar inclusiever onderwijs, en om aanbevelingen te doen omtrent hoe alle scholen in Vlaanderen kunnen evolueren naar scholen voor iedereen. De output van het onderzoek en de bijhorende evaluatie van het expertenpanel zal benut worden door de onafhankelijke commissie om de evolutie naar scholen voor iedereen te monitoren en een advies te formuleren naar de volgende fase toe.
- Pioniersscholen zullen se mogelijkheid krijgen om **onderwijsassistenten** of andere ondersteunende profielen in te zetten. Er wordt nagegaan op welke manier zij kunnen bijdragen tot kwaliteitsvol onderwijs voor alle leerlingen. We onderzoeken hierbij welke profielen best in aanmerking komen en welke bijkomende professionalisering noodzakelijk is.

Heroriëntering van de opdracht en taken van CLB's en leersteuncentra naar multidisciplinaire teams in scholen

- Er wordt onderzocht welke opdrachten en taken van de CLB's en leersteuncentra in de toekomst door de multidisciplinaire teams in scholen kunnen worden opgenomen. Op grond van dit onderzoek wordt gestart met het integreren van deze taken naar de scholen zodat de noodzakelijke begeleiding zoveel als mogelijk bij de leerlingen en op de klasvloer terecht komt.
- In afstemming met het regeerakkoord benadrukken we de aandacht voor veerkracht en weerbaarheid in de brede samenleving. Ook vanuit het onderwijs zetten we in op het versterken van de weerbaarheid van jongeren en vormt mentaal welzijn een belangrijk aandachtspunt. Wanneer scholen signalen opvangen dat het mentale welzijn van een leerling onder druk staat, gaat het multidisciplinair team daarmee aan de slag.

Minder labelling van leerlingen en herijkte financiering in gewoon en buitengewoon onderwijs

- Een commissie¹⁶ buigt zich over de criteria voor attesteringen voor de verschillende types voor IAC-verslagen en OV4-verslagen en buitengewoon onderwijs, alsook over de mogelijkheid om op (middel)lange termijn te werken met een inschaling van ondersteuning en zorg die een minderjarige nodig heeft in verschillende domeinen van het leven samen met een inschaling van onderwijsbehoeften in lijn met het gekende zorgcontinuüm. De commissie zal haar advies opleveren in januari 2026.
- Op grond van het advies van de commissie attesteringen zullen regelgevende maatregelen genomen worden om de continue stijging van het aantal attesteringen die de laatste jaren wordt vastgesteld, af te remmen en geleidelijk weer te doen dalen.
- Via onderzoek verwerven we bijkomend inzicht in de oorzaken van het toenemend aantal attesteringen over alle types heen, zowel in gewoon onderwijs als voor toegang tot buitengewoon onderwijs.
- Op korte termijn zullen ook al volgende maatregelen genomen worden:
 - De overheid monitort continu het aantal leerlingen met GC-verslagen, IAC-verslagen en OV4-verslagen, deze laatsten zowel in gewoon als in buitengewoon onderwijs.
 - De onderwijsinspectie blijft kwaliteitstoezicht houden op:
 - de opmaak en de kwaliteit van GC-verslagen, IAC-verslagen en OV4-verslagen door CLB's, en heeft daarbij bijzondere aandacht voor het aantal verslagen dat wordt geschreven;
 - de kwaliteit van onderwijstrajecten voor leerlingen met een IAC-verslag of OV4-verslag in de scholen waar ze schoollopen, met aandacht voor deeltijdse lesbijwoningen in gewoon en buitengewoon onderwijs indien dat van toepassing is;
 - de kwaliteit van de afweging van redelijke aanpassingen voor leerlingen met een IAC-verslag of OV4-verslag;
 - het toewerken van scholen naar een terugkeer van buitengewoon naar gewoon onderwijs.

Hiertoe worden de nodige data beschikbaar gesteld en uitgewisseld.

- Samen met bovenstaande maatregelen om de stijging van het aantal attesteringen af te remmen en te doen dalen, realiseren we een **herijkte financiering** voor de toekenning van middelen voor leerlingen met een IAC-verslag of OV4-verslag type basisaanbod, 3 of 9 (zogenaamde brede types) in gewoon en buitengewoon onderwijs, zoals dat ook al voor type 2, 4, 6 en 7 (zogenaamde kleine types) het geval is. Op die manier genereert een leerling

¹⁶ De Vlaamse Regering nam op 6 juni akte van een mededeling waarin de samenstelling van de commissie attesteringen is vastgelegd (VR 2025 0606 MED.0218/1TER).

evenveel middelen, ongeacht of de leerling is ingeschreven in gewoon of buitengewoon onderwijs.

- We onderzoeken in samenwerking met de Staten-Generaal op welke manier de toekenning van middelen voor ondersteuning binnen scholen voor iedereen kan leiden tot een billijke verdeling zonder ongewenste effecten zoals overattestering, te hoge inschatting van zorgnoden of het weren van hoge zorgprofielen uit angst voor te weinig gegenereerde middelen.
- Middelen die vandaag besteed worden voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften blijven voorzien tijdens de evolutie naar het nieuwe systeem. We voorzien binnen deze evolutie naar scholen voor iedereen geen besparing.

Onderwijs en Welzijn bepalen een gezamenlijk kader voor onderwijs en zorg

- De beleidsdomeinen Onderwijs en Welzijn werken samen aan een visie en kader voor samenwerking tussen onderwijs en welzijn in een meer inclusief onderwijssysteem. Er wordt hierbij gefocust op leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften en binnen die groep de leerlingen met een (vermoeden van) handicap of stoornis. Daarbij is er aandacht voor rechtstreeks toegankelijke hulp en niet-rechtstreeks toegankelijke hulp van het VAPH, ELP en andere partners. We bekijken met het beleidsdomein Welzijn de doorverwijzingen naar gespecialiseerde hulp in functie van een vlotte doorstroom.
- Er is specifieke aandacht voor de combinatie van onderwijs en zorg en ondersteuning voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden in een inclusievere context, aangezien voor hen tegen 2040 een buitengewoon aanbod zal georganiseerd worden binnen campusscholen. Voor leerlingen voor wie een voltijds onderwijsaanbod niet haalbaar is, wordt via onderwijs- en zorgarrangementen op hun maat en in nauw overleg met ouders en alle betrokken partners een gepast traject geboden. Er wordt gestreefd naar een betere afstemming van het ondersteuningsaanbod binnen welzijn richting het leerplichtonderwijs zodat kinderen in een inclusief onderwijs traject eenvoudiger toegang hebben tot het zorgaanbod vanuit Welzijn. Dit zal worden meegenomen bij de besprekingen binnen de Staten-Generaal.
- Op grond van het advies van de commissie attesteringen zullen de beleidsdomeinen Onderwijs en Welzijn de mogelijkheid verkennen van een beleidsdomeinoverschrijdende inschaling van ondersteuning en zorg die een minderjarige nodig heeft in het leven. Er zal ook verder bepaald worden of en hoe een instrument voor het bepalen van ondersteuningsnoden, samen met een inschaling van onderwijsbehoeften in lijn met het zorgcontinuüm, kan benut worden voor de bepaling van ondersteuning binnen een onderwijscontext alsook voor een toekenning van recht op mobiliteitsondersteuning om naar school te gaan.
- De beleidsdomeinen onderwijs en welzijn zorgen voor afstemming tussen enerzijds de evolutie naar een meer inclusief onderwijs in 2040 en anderzijds het perspectiefplan 2040 van VAPH. Er wordt ook gezorgd voor afstemming met de plannen omtrent de versterking van de jeugdhulp. We waken hierbij over afstemming met een duidelijke rolverdeling tussen begeleiding vanuit de school en zorg vanuit het welzijnsdomein.
- Waar nodig wordt ook afstemming gezocht met andere beleidsdomeinen op Vlaams niveau zoals Werk, Gelijke Kansen, Mobiliteit en met het federale niveau.

Scholen voor buitengewoon onderwijs werken samen met scholen voor gewoon onderwijs om het onderwijsaanbod samen vorm te geven in de evolutie naar inclusiever onderwijs

- In de evolutie naar inclusiever onderwijs is de inzet en expertise van scholen voor buitengewoon onderwijs cruciaal. Scholen voor buitengewoon onderwijs gaan zich samen met scholen voor gewoon onderwijs en leersteuncentra geleidelijk anders organiseren om hun aanbod vorm te geven en hun expertise optimaal in te zetten in een context van scholen voor iedereen. In de pioniersscholen zullen scholen buitengewoon onderwijs hier samen met scholen gewoon onderwijs, CLB's en leersteuncentra mee starten.
- Er wordt bekeken hoe regelgeving rond programmatie van nieuwe scholen of nieuw aanbod buitengewoon onderwijs kan worden aangepast, zodat programmatie van nieuw aanbod kan gebeuren in een context van samenwerking met gewoon onderwijs in functie van het evolueren naar scholen voor iedereen, al dan niet in campusscholen.

Een kader wordt bepaald voor het beschikbaar stellen van speciale onderwijsleermiddelen

- Een gepast kader rond speciale onderwijsleermiddelen wordt uitgewerkt zodat de nodige hulpmiddelen ter beschikking worden gesteld in een inclusievere context voor de leerlingen die er nood aan hebben. Hierbij wordt optimaal gebruik gemaakt van digitale ondersteuning en wordt ondersteuning zoveel als mogelijk uitgewerkt vanuit het principe van universal design for learning. In samenwerking met de beleidsdomeinen Welzijn en Werk wordt bekeken hoe speciale (onderwijsleer)middelen gezamenlijk kunnen worden bepaald en ingezet in onderwijs, leef- en toekomstige werkomgevingen.

Het recht op leerlingenvervoer wordt hervormd

- Er komt een hervorming van het absolute recht op leerlingenvervoer met respect voor de vrije schoolkeuze. Deze hervorming houdt ook rekening met de geleidelijke evolutie naar inclusiever onderwijs.
- In de pioniersscholen zal er kunnen afgeweken worden van de bestaande regels omtrent leerlingenvervoer en zullen er lessen geleerd kunnen worden over de mogelijkheden en noden op vlak van leerlingenvervoer.
- Samen met andere beleidsdomeinen zoals Welzijn, Sport, Jeugd, Cultuur en het Agentschap Binnenlands Bestuur, starten we voor de hervorming van het recht op leerlingenvervoer een beleidstraject op.

Alle scholen werken aan fysieke toegankelijkheid

- Scholen voor gewoon onderwijs en scholen voor buitengewoon onderwijs die samenwerken in **één inclusievere context** (de zgn. **campusscholen**) zullen voorrang krijgen voor het ontvangen van investeringsmiddelen voor infrastructuur via capaciteitsmiddelen voor de types met grote noden. De capaciteitsmiddelen worden gedeeltelijk en geleidelijk geheroriënteerd. In deze fase wordt het geheroriënteerde deel van deze middelen ingezet voor de scholen gewoon en buitengewoon onderwijs die samenwerken en zich engageren om als één school te functioneren, en die ook het engagement aangaan om de toegekende middelen aan te wenden voor het realiseren van een integraal toegankelijke leeromgeving.
- De scholen in Vlaanderen zetten binnen de huidige mogelijkheden in het kader van renovatie maximaal in op toegankelijkheid en het voorzien van een geschikte schoolinfrastructuur voor een inclusievere leeromgeving. Bij aanpassingen aan infrastructuur wordt toegankelijkheid steeds meegenomen als een kernaspect. Scholen zetten in hun infrastructuurbeleid maximaal in om te voldoen aan de (gewijzigde) stedenbouwkundige verordening toegankelijkheid als minimum en ze streven naar een integraal toegankelijke leeromgeving. Scholen kunnen op vandaag al een begeleidingstraject volgen bij het Vlaams Experticeentrum toegankelijkheid

(Inter) om hen daarin te ondersteunen. Scholen hebben bij het creëren van een inclusievere leeromgeving aandacht voor meer dan enkel fysieke toegankelijkheid. Het gaat om integraal toegankelijke infrastructuur en omgeving, zoals duidelijke bewegwijzering, goede akoestiek, kleurgebruik, signalisatie, etc.

We werken aan een inschrijvingsrecht voor (buiten)gewoon onderwijs

- ☐ Voor de pioniersscholen verkennen we de mogelijkheden tot afstemming van de inschrijvingen en aanmeldingen tussen gewoon en buitengewoon onderwijs.
- ☐ Voor het buitengewoon onderwijs werken we aan een inschrijvingsrecht dat de aanmeldingen of vragen tot inschrijvingen en eventuele weigeringen centraliseert en opvolgt met een passend systeem of platform, aangepast aan noden van leerlingen en scholen.
- ☐ Bij de ontwikkeling van het inschrijvingsrecht (buiten)gewoon onderwijs zorgen we op langere termijn voor een passend onderwijsaanbod voor alle leerlingen, met in bepaalde campusscholen een buitengewoon aanbod voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden.

Professionalisering voor schoolteams, schoolleiders en multidisciplinaire teams

- ☐ Professionalisering van schoolteams wordt ingezet in functie van de evolutie naar scholen voor iedereen.
 - De PBD heeft de komende jaren als één van haar beleidsprioriteiten het versterken van scholen in het creëren van een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving.
 - De PBD zal betrokken worden bij en ondersteunend zijn t.a.v. de pioniersscholen.
 - Een wetenschappelijk consortium zal de pioniersscholen begeleiden en ondersteunen in het traject dat ze als pioniers lopen richting scholen voor iedereen.
 - Pioniersscholen zullen, ondersteund door het consortium en de PBD, een belangrijke rol spelen in het uitdragen van inspiratie, kennis en expertise naar andere scholen.
- ☐ Lerarenopleidingen werken aan een versterking van hun curriculum en houden hierbij rekening met inclusiever onderwijs zodat toekomstige leraren worden voorbereid op de evolutie naar scholen voor iedereen. Daarbij is duidelijk wat de taak is van de leraar en wat tot de verantwoordelijkheden van het multidisciplinair team behoort.
- ☐ De hogescholen verkennen hoe ze de inhoud van de banaba buitengewoon onderwijs en de banaba zorgverbreding en remediërend leren kunnen afstemmen op een nieuwe context.

Opvolging van het tijdspad door de onafhankelijke commissie die hiertoe wordt aangesteld:

Monitoring in schooljaar 2026-2027

Er wordt een eerste moment voor monitoring gepland in schooljaar 2026-2027. Dit zal het opstartmoment zijn voor de werkzaamheden van de onafhankelijke commissie. De commissie kan zich op dat moment buigen over een beginsituatieanalyse in de evolutie naar scholen voor iedereen met aandacht voor het advies van de commissie attesteringen en de opstart van de pioniersscholen.

Ijkpunt 2029

De onafhankelijke commissie die het traject naar scholen voor iedereen opvolgt, evalueert in schooljaar 2028-2029 de stappen die zijn gezet in de eerste fase en adviseert uiterlijk in juni 2029 i.v.m. volgende stappen in de volgende fase, de overgangsfase die loopt van 2029 tot 2034.

B. 2029-2034 (TWEEDE LEGISLATUUR): OVERGANGSFASE

In deze fase, de overgangsfase, kan op grond van de bevindingen uit het proefproject van de pioniersscholen, een aangepast regelgevend kader worden ontworpen voor een Vlaanderen brede uitrol van scholen voor iedereen. In deze fase breiden we de pioniersscholen uit met de eerste scholen gewoon en buitengewoon onderwijs die in deze fase de omslag maken naar inclusievere scholen. Alle andere scholen bereiden zich hier geleidelijk op voor. De stappen die hieronder worden voorgesteld kunnen waar nodig nog aangepast worden naar aanleiding van de bevindingen die komen uit het project van de pioniersscholen en naar aanleiding van de aanbevelingen in het kader van de opvolging door de onafhankelijke commissie.

Aanbod gewoon onderwijs en buitengewoon onderwijs kan geïntegreerd worden in één instelling als campusschool

- ☐ In deze fase wordt het mogelijk om aanbod gewoon en buitengewoon onderwijs te organiseren in één instelling met een inclusievere werking. Regelgeving wordt hiertoe aangepast op basis van de bevindingen van de pioniersscholen.
- ☐ De pioniersscholen kunnen op basis van de nieuwe regelgeving één instelling worden waarin zowel aanbod gewoon als aanbod buitengewoon onderwijs geïntegreerd wordt. Zij worden de eerste 'scholen voor iedereen'. Ze ontvangen omkadering en werkingsbudget die voorheen verspreid waren over gewoon en buitengewoon onderwijs, om eigen beleid te voeren en multidisciplinaire teams te verankeren.
- ☐ Het wordt daarnaast voor alle schoolbesturen mogelijk om aanbod buitengewoon onderwijs te programmeren in een instelling gewoon onderwijs, en het wordt mogelijk om aanbod gewoon onderwijs te programmeren in een school voor buitengewoon onderwijs. Op die manier worden tussenschotten tussen gewoon en buitengewoon onderwijs geleidelijk weggewerkt en wordt er toegewerkt naar een regelgevend kader voor inclusiever onderwijs.
- ☐ Onderwijsverstrekkers nemen hierbij de verantwoordelijkheid om een voldoende divers en voldoende gespreid onderwijsaanbod te voorzien.

Pioniersscholen zetten zich in als experts en inspirators voor andere scholen

- ☐ De pioniersscholen zetten in het begin van deze fase verder in op de lerende netwerken met andere scholen, zodat andere scholen op die manier een ondersteunend traject kunnen volgen om stappen te zetten in de evolutie naar scholen voor iedereen.
- ☐ De pioniersscholen zijn scholen die ook naast en na de lerende netwerken de deuren openzetten voor andere scholen om te inspireren op vlak van een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving, multidisciplinaire samenwerking, samensmelting van aanbod gewoon en buitengewoon onderwijs in één school. Dit gebeurt in samenwerking met de PBD's.

Alle scholen en schoolbesturen werken aan een evolutie naar scholen voor iedereen

- ☐ Scholen werken (verder) aan een evidence informed en meer inclusieve leeromgeving, schoolcultuur en schoolorganisatie, waarmee ze aansluiten op de visie van het schoolbestuur. Om geleidelijk te evolueren naar scholen voor iedereen, kunnen scholen samenwerkingen aangaan met (buiten)gewoon onderwijs en leersteuncentra. Wanneer beslist wordt om op basis van de samenwerkende partners één instelling, een school voor iedereen te creëren, wordt omkadering en werkingsbudget van gewoon en buitengewoon onderwijs toegekend aan deze school en zijn alle leerlingen die er les volgen, ingeschreven in die school.

Multidisciplinariteit in alle scholen

- ☐ Na de start van het integreren van opdrachten en taken van de CLB's en leersteuncentra in de multidisciplinaire teams in scholen, en op grond van de bevindingen in de pioniersscholen, wordt toegewerkt naar nog meer multidisciplinariteit in alle scholen en wordt de regelgeving aangepast om dit mogelijk te maken.
- ☐ Multidisciplinaire teams zijn geïnstalleerd in alle scholen.
 - Alle scholen krijgen de kans om meer diverse profielen van (onderwijs)professionals aan te werven in de school.
 - Het wordt mogelijk gemaakt om bovenschools personeelsleden aan te stellen voor de samenstelling van (bovenschoolse) multidisciplinaire teams. Scholen kunnen hiertoe middelen op bovenschools niveau samenbrengen.
 - De mogelijkheid wordt voor alle scholen gecreëerd om onderwijsassistenten of andere ondersteunende profielen in te zetten.

Een nieuwe inschaling en een aangepaste financiering worden uitgewerkt en uitgerold

- ☐ In samenwerking met het beleidsdomein Welzijn wordt een procedure uitgewerkt voor de inschaling van ondersteuningsnoden voor leerlingen die nog een buitengewoon aanbod nodig hebben.
- ☐ Na de ontwikkeling van deze procedure wordt bepaald op welke manier en welke financiering wordt voorzien in onderwijs voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden en wordt hierbij afgestemd met Welzijn.
- ☐ Voor leerlingen die niet vallen onder een bepaald niveau van ondersteuningsnoden en onderwijsbehoeften, is geen attestering meer nodig in functie van ondersteuning in onderwijs. Ondersteuning in de scholen wordt voorzien door multidisciplinaire teams in de scholen, en in scholen waar nog geen multidisciplinair team aanwezig is via de leersteuncentra.
- ☐ Voor elke school wordt een pakket omkadering voorzien waarmee multidisciplinariteit kan georganiseerd worden in de school¹⁷. Voor het bepalen van dit pakket wordt rekening gehouden met het aantal leerlingen en hun kenmerken, alsook met enkele bepalende schoolkenmerken zoals bv. grootstedelijke context of het hebben van een arbeidsmarktgericht aanbod. Er wordt onderzocht welke kenmerken meegenomen moeten worden bij de bepaling van het pakket omkadering zodat er rekening gehouden kan worden met de context en leerlingenpopulatie van scholen in functie van een billijke verdeling van omkadering.
- ☐ Scholen kunnen met de toegekende omkadering personeel aanstellen in functie van multidisciplinaire teams in de school of, onder voorwaarde van voldoende aanwezigheid op de klasvloer, op bovenschools niveau om gezamenlijk bepaalde expertise te kunnen voorzien in kleinere scholen.
- ☐ Vanaf de aangepaste toekenning van omkadering in werking treedt, worden GC-verslagen, IAC-verslagen en OV4-verslagen en de types (en opleidingsvormen) losgelaten in functie van financiering¹⁸. Labelling of diagnostisering van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is dan geen parameter meer voor omkadering, zodat er geen stimulans is tot opmaak van attesten of diagnoses en zodat ondersteuning niet afhankelijk is van het al dan niet

¹⁷ Hierbij zal rekening gehouden worden met de wijze waarop in de toekomst de inzet van omkadering voor primaire en secundaire processen zal worden geoperationaliseerd.

¹⁸ Onderwijsaanbod voor leerlingen die zijn opgenomen in een ziekenhuis, preventorium of residentiële setting (nu type 5) wordt hier buiten beschouwing gelaten.

beschikken over een attest of diagnose¹⁹. Enkel voor de leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden wordt er bijkomende omkadering toegekend aan de school waar de leerling wordt ingeschreven (zie hierboven).

Samenwerking onderwijs-welzijn wordt geconcretiseerd

- Op basis van het ontwikkelde kader voor samenwerking tussen onderwijs en welzijn worden in de evolutie naar scholen voor iedereen concrete maatregelen genomen. Zo wordt een structurele samenwerking tussen onderwijs en welzijnspartners vormgegeven en geleidelijk uitgerold voor de realisatie van een combinatie van onderwijs en zorg en ondersteuning voor leerlingen voor wie dat nodig is, in het bijzonder voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden.
- Het mechanisme van inschaling van onderwijsbehoeften en ondersteuningsnoden voor kinderen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden dat werd ontwikkeld, wordt uitgetest en uitgerold. In afstemming met de ontwikkeling van het aangepast financieringsmechanisme wordt onderzocht en bepaald vanaf welk niveau kinderen behoren tot de groep van leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden die toegang hebben tot het buitengewoon aanbod dat wordt ingebed in scholen voor iedereen²⁰. Hierbij wordt de onderverdeling in types losgelaten en wordt gefocust op de ondersteuningsbehoefte van leerlingen.

Afstemming van gewoon en buitengewoon secundair onderwijs in functie van scholen voor iedereen

- Op basis van de bevindingen in de pioniersscholen wordt gewerkt aan afstemming van de structuur, het aanbod, de inhoud, leerdoelen en studiebekrachtiging van gewoon en buitengewoon secundair onderwijs om te evolueren naar scholen voor iedereen.

Blijvende inzet op professionalisering

- Professionaliseringsinitiatieven zetten in op de evolutie naar scholen voor iedereen en het samenwerken in multidisciplinaire teams. De pioniersscholen zetten hun rol verder om expertise en ervaring te delen met andere scholen. De pedagogische begeleidingsdiensten zetten in op schoolontwikkeling in de scholen met het oog op de omslag die ze maken naar het nieuw onderwijsstelsel.
- De lerarenopleidingen stemmen het curriculum verder af op de toekomstige context van scholen voor iedereen en inclusiever onderwijs, zodat toekomstige leraren goed voorbereid worden op het bieden van kwaliteitsvol onderwijs aan alle leerlingen ongeacht de onderwijsbehoeften.

Leerlingenvervoer evolueert mee

- De organisatie van het leerlingenvervoer wordt aangepast aan een context waarin er geleidelijk meer scholen voor iedereen bestaan en leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften minder ver van huis naar school gaan.

Wijziging van mogelijkheden van programmaties in gewoon en buitengewoon onderwijs

- Wanneer in deze fase een nieuwe school wordt opgericht, wordt dit meteen een school voor iedereen met mogelijk een aanbod voor buitengewoon onderwijs.

¹⁹ Een diagnose kan uiteraard nog steeds informatief zijn voor de onderwijsaanpak van een leerling, maar is geen voorwaarde meer voor ondersteuning of een parameter in de financiering.

²⁰ Zie ook omschrijving van deze doelgroep in hfdst.3 over het doel voor 2040.

- Door de maatregelen omtrent attesteringen die in de eerste fase zijn genomen, door de mogelijkheid van multidisciplinariteit in scholen, de groeiende samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs om te evolueren naar scholen voor iedereen, is te verwachten dat in deze fase al meer scholen sterk zullen staan in het realiseren van een kwaliteitsvolle leeromgeving voor een diverse leerlingenpopulatie waaronder leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Tijdens de overgangsfase zal daarom bekeken worden vanaf wanneer en voor welk aanbod van types en opleidingsvormen in buitengewoon onderwijs een programmatiestop voor nieuw aanbod kan ingaan. Types en opleidingsvormen waarvoor wel nog nieuw aanbod kan worden geprogrammeerd, worden geprogrammeerd in de context van scholen die evolueren naar een school voor iedereen.

Een geleidelijke versoepeling van het inschrijvingsrecht

- Tijdens de overgangsfase wordt bekeken vanaf wanneer een onverkort inschrijvingsrecht, zonder ontbindende voorwaarde, in werking kan treden voor leerlingen met een OV4-verslag. Ook wordt bekeken vanaf wanneer en voor welke types en opleidingsvormen een onverkort inschrijvingsrecht, zonder ontbindende voorwaarde, in werking kan treden voor leerlingen met een IAC-verslag, en voor welke types en opleidingsvormen er nog langer een afweging van redelijke aanpassingen kan gemaakt worden voor leerlingen met een IAC-verslag.
- De procedure voor het weigeren van leerlingen op basis van de afweging van redelijke aanpassingen zal worden verstrengd om het leerrecht van elke leerling te garanderen in de eigen omgeving.

Opvolging van het tijdspad door de onafhankelijke commissie die hiertoe wordt aangesteld:

Tussentijdse monitoring in schooljaar 2031-2032

Er wordt een tussentijdse monitoring gepland in schooljaar 2031-2032. De commissie kan zich op dat moment buigen over de maatregelen die zijn opgestart en nog zullen worden verdergezet in de overgangsfase. Ze kan daarbij advies verlenen in functie van het lopende proces en de nog te zetten stappen in de overgangsfase.

Ijkpunt 2034

De onafhankelijke commissie die het traject naar scholen voor iedereen opvolgt, evalueert in schooljaar 2033-2034 de stappen die zijn gezet in de overgangsfase en adviseert uiterlijk in juni 2034 i.v.m. volgende stappen in de volgende fase, de implementatiefase die loopt van 2034 tot 2039.

C. 2034-2039 (DERDE LEGISLATUUR): IMPLEMENTATIEFASE

In deze fase, de implementatiefase, maken alle scholen de omslag naar scholen voor iedereen. Alle scholen werken binnen het nieuw regelgevend kader aan de uitbouw en versterking van de eigen werking als school voor iedereen. In bepaalde scholen voor iedereen is er de organisatie van het buitengewoon aanbod voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden.

Alle scholen worden scholen voor iedereen

- In deze fase zetten alle scholen de stap om een school voor iedereen te worden, waarbij in de school al dan niet een (gespecialiseerd) aanbod voor buitengewoon onderwijs wordt voorzien. Binnen een aangepast regelgevend kader, organiseren alle scholen zich opdat ze een diverse leerlingenpopulatie kwaliteitsvol kunnen onderwijzen in een inclusievere leeromgeving.

- ☐ Alle scholen optimaliseren hun *evidence informed* en meer inclusieve leeromgeving en zetten in op een inclusievere schoolcultuur en schoolorganisatie.
- ☐ Scholen zetten verder in op professionalisering van hun (multidisciplinair) team, en worden hierin bijgestaan door hun PBD.
- ☐ Scholen bouwen verder aan een toegankelijke schoolinfrastructuur. Bij elke subsidieaanvraag voegen ze een positief advies toe over de integrale toegankelijkheid van de leeromgeving, samen met hun visie en masterplan.

Multidisciplinariteit wordt gerealiseerd in alle scholen

- ☐ Een aangepast financieringsmechanisme zorgt ervoor dat alle scholen multidisciplinariteit kunnen voorzien, via aanstellingen in de eigen school en via aanstellingen bovenschools. Alle scholen zorgen in samenwerking met hun schoolbestuur voor een gepaste inzet van de omkadering zodat de nodige multidisciplinaire expertise beschikbaar is.
- ☐ De gespecialiseerde expertise van gewoon onderwijs, buitengewoon onderwijs en leersteuncentra wordt verder verspreid over alle scholen in Vlaanderen.

Buitengewoon aanbod in een meer inclusieve context voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden

- ☐ Voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden is er de inschaling van onderwijsbehoeften en ondersteuningsnoden. Scholen kunnen op basis hiervan omkadering toegewezen krijgen.
- ☐ In elke regio engageren voldoende scholen zich voor het organiseren van een buitengewoon aanbod voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden. Deze scholen werken verder aan een structurele samenwerking met welzijnspartners om in de nodige zorg en ondersteuning te voorzien.

Aanpassing van het inschrijvingsrecht

- ☐ Alle leerlingen krijgen in deze fase een onverkort inschrijvingsrecht in alle scholen, met uitzondering van een kleine groep van leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden. Een individueel aangepast curriculum is een onderwijskundige keuze die kan gemaakt worden voor leerlingen voor wie het gemeenschappelijk curriculum niet haalbaar blijkt, maar is niet bepalend voor het inschrijvingsrecht van een leerling.
- ☐ Leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden voor wie o.b.v. een inschaling van onderwijsbehoeften en ondersteuningsnoden blijkt dat een toegang tot een buitengewoon aanbod nodig is, hebben een onverkort inschrijvingsrecht in de scholen die dit aanbod inrichten. Ze kunnen ook nog in andere scholen inschrijven wanneer voor de start van het schooljaar een gezamenlijke afweging tussen school en ouders wordt gemaakt over de benodigde aanpassingen en deze redelijk worden bevonden.
- ☐ Er wordt gegarandeerd dat alle leerlingen een plaats hebben in een school. Indien nodig wordt daarvoor lokaal overleg georganiseerd voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden.

Mobiliteitsondersteuning voor leerlingen voor wie het nodig is

- ☐ Het leerlingenvervoer wordt verder aangepast in functie van de context waarin alle scholen, scholen voor iedereen worden. Leerlingen met een beperking kunnen een recht genereren op

mobiliteitsondersteuning bij het vervoer naar de school of een voor- of naschoolse opvang. Collectief leerlingenvervoer wordt niet meer of slechts uitzonderlijk georganiseerd.

Blijvende inzet op professionalisering met het oog op scholen voor iedereen

- Professionaliseringsinitiatieven zetten blijvend in op de evolutie naar inclusiever onderwijs en het samenwerken in multidisciplinaire teams. De pedagogische begeleidingsdiensten zetten in op schoolontwikkeling in de scholen met het oog op de omslag die ze maken naar scholen voor iedereen.

Andere mogelijkheden van programmaties

- Er bestaan geen aparte programmaties voor types en opleidingsvormen buitengewoon onderwijs meer; wel kan er een buitengewoon aanbod worden geprogrammeerd voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden in de scholen voor iedereen.

Opvolging van het tijdspad door de onafhankelijke commissie die hiertoe wordt aangesteld:

Tussentijdse monitoring in schooljaar 2036-2037

Er wordt een tussentijdse monitoring gepland in schooljaar 2036-2037. De commissie kan zich op dat moment buigen over de maatregelen die zijn opgestart en nog zullen worden verdergezet in de implementatiefase. Ze kan daarbij advies verlenen in functie van het lopende proces en de nog te zetten stappen in de implementatiefase.

Ijkpunt 2039

De onafhankelijke commissie die het traject naar scholen voor iedereen opvolgt, evalueert in schooljaar 2038-2039 de stappen die zijn gezet in de implementatiefase en adviseert uiterlijk in juni 2039 i.v.m. volgende stappen die nog kunnen gezet worden vanaf 2040 in functie van een bestending van het meer inclusief onderwijssysteem.

2040: ALLE SCHOLEN ZIJN SCHOLEN VOOR IEDEREEN

6. BESTUURLIJKE EN MAATSCHAPPELIJKE IMPACT VAN DE BELEIDSOPTIES

A. BUDGETTAIRE IMPACT VOOR DE VLAAMSE OVERHEID

Voorliggende consultatienota heeft nog geen budgettaire impact voor de Vlaamse Overheid. Een eventuele budgettaire impact zal het voorwerp uitmaken van nader onderzoek bij de verdere concretisering en implementatie van beleidsmaatregelen vermeld in deze consultatienota.

B. ESR-TOETS

Geen impact.

C. IMPACT OP HET PERSONEEL VAN DE VLAAMSE OVERHEID

Voorliggende consultatienota heeft geen impact voor het personeel van de Vlaamse Overheid. Een eventuele impact op het personeel van de Vlaamse Overheid zal het voorwerp uitmaken van nader onderzoek bij de verdere concretisering en implementatie van beleidsmaatregelen vermeld in deze consultatienota.

D. IMPACT OP DE LOKALE EN PROVINCIALE BESTUREN

Voorliggende consultatienota heeft geen impact voor het personeel van de lokale en provinciale besturen. Een eventuele impact op het personeel van de lokale en provinciale besturen zal het voorwerp uitmaken van nader onderzoek bij de verdere concretisering en implementatie van beleidsmaatregelen vermeld in deze consultatienota.

E. MAATSCHAPPELIJKE IMPACT

Voorliggende consultatienota heeft nog geen maatschappelijke impact. De consultatienota wordt ter consultatie voorgelegd aan een brede vertegenwoordiging van stakeholders van de maatschappij tijdens de Staten-Generaal.

7. VERVOLGTRAJECT

F. MODALITEITEN VAN CONSULTATIE

Een Staten-Generaal wordt georganiseerd in het najaar van 2025. De Staten-Generaal wordt een traject dat aan alle betrokken stakeholders toelaat om te reflecteren op de inhoud van deze consultatienota. De Staten-Generaal heeft als doel:

- feedback formuleren op de inhoud van de consultatienota;
- concrete en gedragen voorstellen formuleren over de aanpassing en verdere implementatie van de consultatienota.

Er zal ook advies worden gevraagd over deze consultatienota aan de volgende strategische adviesraden: de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV), de Vlaamse adviesraad handicap NOOZO, en de Vlaamse raad voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

G. BESLUITVORMING NA CONSULTATIE

Na de consultatie zal een strategienota worden opgemaakt die de finale visie, strategie en tijdspad met concrete maatregelen zal omvatten om te evolueren naar scholen voor iedereen. Deze strategienota zal na goedkeuring door de Vlaamse Regering worden voorgelegd aan het Vlaams Parlement.

8. BIJLAGEN

Bijlage 1 – Korte historiek van het beleid rond leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

Bijlage 2 – Leidende principes om te evolueren naar scholen voor iedereen

Bijlage 3 – Krachtlijnen om te evolueren naar scholen voor iedereen

Bijlage 4 – Samenstelling Staten-Generaal

De Vlaamse minister van Onderwijs, Justitie en Werk

Zuhal DEMIR

Bijlage 1 – Korte historie van het beleid rond leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

Sinds de jaren '70 is er het **buitengewoon onderwijs**, naast het gewoon onderwijs. Verschillende types voor buitengewoon onderwijs werden bepaald om leerlingen naargelang de handicap en de benodigde expertise te groeperen in scholen.

Vanaf de jaren '90 werd er ingezet op **geïntegreerd onderwijs (GON)**, ondersteuning voor de integratie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. Daaropvolgend werd de mogelijkheid gecreëerd tot trajecten in **inclusief onderwijs (ION)**, ondersteuning voor inclusie van leerlingen met een verstandelijke beperking in het gewoon onderwijs.

De Vlaamse overheid deed de afgelopen legislaturen heel wat inspanningen om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften beter te ondersteunen. In dit hoofdstuk vatten we de belangrijkste beleidsbeslissingen hieromtrent van de afgelopen 20 jaar samen.

In 2007 keurde de Vlaamse Regering een conceptnota **leerzorg** goed (VR PV 2007/12 - PUNT 0048). In deze conceptnota werd de leerzorgmatrix naar voren geschoven, als een ordeningskader om de zorg voor leerlingen met specifieke onderwijs- en opvoedingsbehoeften te organiseren in het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Vervolgens werd het voorontwerp van decreet betreffende leerzorg in 2008 voor een eerste keer principieel goedgekeurd door de Vlaamse Regering (VR 2008 1811 DOC.1282). Bij de onderhandelingen hierover werd echter geen overeenstemming gevonden, waardoor het traject vroegtijdig stopte.

Op 21 maart 2014 werd het decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften afgekondigd door de Vlaamse Regering; het **M-decreet** (VR 2014 2103 DEOC.0027). Dit zijn enkele van de belangrijkste maatregelen die met dit decreet werden genomen:

- Er werden aanpassingen gedaan in de types waarin het buitengewoon onderwijs is ingedeeld (zoals de introductie van type basisaanbod en type 9);
- De verplichting tot het doen van gepaste en redelijke aanpassingen in het gewoon onderwijs;
- Leerlingen met een verslag dat toelating geeft tot het buitengewoon onderwijs, kunnen inschrijven in het gewoon onderwijs (onder ontbindende voorwaarden);
- De introductie van het zorgcontinuüm.

Vervolgens werd in 2017 het **ondersteuningsmodel** uitgewerkt in het decreet betreffende het onderwijs XXVII van 16 juni 2017. Dit ondersteuningsmodel was bedoeld om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften die les volgen in het gewoon onderwijs, alsook hun leerkrachten, te ondersteunen. Voor de organisatie van de ondersteuning werden personeelsleden uit het buitengewoon onderwijs ingeschakeld. Het ondersteuningsmodel werd geïnstalleerd als een project.

Op 5 mei 2023 werd het decreet over **leersteun** goedgekeurd. Hiermee kwam er een definitieve verankering van de ondersteuning die werd geboden aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften die les volgen in het gewoon onderwijs. Met het leersteundecreet werden leersteuncentra opgericht. Deze onderwijsinstellingen staan in voor het bieden van leersteun die gericht is op leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs, hun leerkrachten en de schoolteams. Naast het leersteunmodel werd er met het decreet leersteun ook ingezet op een versterking van het gewoon onderwijs via een versterking van de brede basiszorg en verhoogde zorg in scholen, en werd er ingezet op meer kwaliteitsvol buitengewoon onderwijs waar er ook aandacht is voor samenwerking met gewoon onderwijs en de terugkeer van leerlingen naar het gewoon onderwijs.

Bijlage 2 – Leidende principes om te evolueren naar scholen voor iedereen

Om tot scholen voor iedereen te komen in 2040 bepalen we een strategie op basis van 5 leidende principes. De evolutie naar scholen voor iedereen wordt duidelijk, geleidelijk en realistisch, concreet, samen en *evidence informed* vormgegeven.

☐ Duidelijk

Een duidelijke visie en een duidelijk doel vormen de basis voor een duurzame evolutie van het onderwijslandschap richting meer inclusief onderwijs. Daarom formuleren we een duidelijk en eenduidig doel: tegen 2040 bestaat er een onderwijssysteem waarin kwaliteitsvol onderwijs wordt gegeven aan alle leerlingen in scholen voor iedereen, met een aanbod buitengewoon onderwijs voor een veel kleinere groep leerlingen. Deze visie fungeert aldus als fundament voor verdere beleidskeuzes en biedt richting en houvast aan alle betrokken partijen, zodat de weg naar scholen voor iedereen duidelijk, consistent en doelgericht kan worden bewandeld.

☐ Geleidelijk en realistisch

De transitie naar scholen voor iedereen vraagt om voldoende tijd, ruimte en een weloverwogen fasering. Daarom kiezen we voor een geleidelijke aanpak, gespreid over een tijdspad van 15 jaar. Deze periode wordt opgedeeld in drie opeenvolgende fasen, die samenvallen met drie legislaturen. Elke fase bouwt voort op de resultaten en ervaringen van de voorgaande, waarbij bijsturing mogelijk is op basis van nieuwe inzichten uit praktijkervaringen en onderzoek.

Deze gefaseerde benadering houdt rekening met de diversiteit van schoolcontexten. Scholen starten immers niet vanuit eenzelfde uitgangspositie en beschikken niet over gelijke ervaring en expertise. Door ruimte te laten voor differentiatie in tempo, ondersteunen we zowel pioniers als scholen die later aansluiten.

☐ Concreet

Elke fase binnen het tijdspad omvat een set concrete, gerichte en uitvoerbare maatregelen die de transitie naar scholen voor iedereen effectief vormgeven. Deze maatregelen zijn gericht op verschillende actoren binnen het onderwijsveld, zodat iedereen betrokken en meegenomen wordt in dit veranderingsproces. Het tijdspad biedt een duidelijke structuur met zichtbare mijlpalen, waardoor de implementatie transparant en opvolgbaar blijft.

☐ Samen

De realisatie van scholen voor iedereen vraagt om gedeelde verantwoordelijkheid en nauwe samenwerking tussen alle actoren binnen het onderwijsveld én met betrokken partners uit aanverwante beleidsdomeinen, op macro-, meso- en microniveau. Een sleutelrol is weggelegd voor scholen voor gewoon onderwijs, scholen voor buitengewoon onderwijs en leersteuncentra, alsook voor ondersteunende partners zoals de CLB's, PBD's en welzijnspartners. Op beleidsniveau is een goede samenwerking noodzakelijk tussen overheid, onderwijsverstrekkers, vakorganisaties, leerlingen-, ouder- en belangenorganisaties, én tussen verschillende beleidsdomeinen. Op microniveau is samenwerking tussen schoolteams, ouders, leerlingen en alle andere lokaal betrokken partners cruciaal.

De Staten-Generaal zal een centrale rol spelen. In dit overlegforum wordt samen met alle betrokken stakeholders gereflecteerd over deze consultatienota en wordt verder gewerkt aan de uitwerking van een gedragen stappenplan richting scholen voor iedereen. Hierbij worden ook leerkrachten uit het gewoon en buitengewoon onderwijs betrokken en ervaringen uit de vroegere initiatieven meegenomen.

□ *Evidence informed*

De transitie naar scholen voor iedereen vraagt om een gedegen en onderbouwde aanpak. De maatregelen die genomen worden binnen dit beleidskader moeten dan ook *evidence informed* ontwikkeld en bijgestuurd worden. Dit houdt in dat beslissingen en acties systematisch worden gevoed door een combinatie van wetenschappelijk onderzoek, zorgvuldig uitgevoerde monitoring en waardevolle praktijkervaringen. Het is ook onze ambitie om in elke school een *evidence informed* en meer inclusieve leeromgeving te realiseren.

Om de transitie naar scholen voor iedereen te ondersteunen, wordt een tijdelijk wetenschappelijk consortium opgericht. Wetenschappelijk experts van dit consortium begeleiden de pioniersscholen die als koplopers fungeren.

Daarnaast wordt een onafhankelijke commissie aangeduid die het volledige proces van de evolutie naar scholen voor iedereen van nabij volgt. Deze commissie zorgt voor een systematische monitoring en evaluatie aan het midden en het einde van elke fase in het stappenplan. Door de voortgang kritisch te beoordelen, knelpunten te signaleren en aanbevelingen te formuleren, zorgt zij ervoor dat het traject continu bijgestuurd kan worden. Dit garandeert een transparante, onderbouwde en verantwoorde implementatie van meer inclusief onderwijs, waarbinnen kwaliteit centraal staat. Met andere woorden: er wordt steeds rekening gehouden met de haalbaarheid voor het volledige onderwijsveld.

Bijlage 3 – Krachtlijnen om te evolueren naar scholen voor iedereen

We erkennen de acht krachtlijnen uit het advies van de commissie inclusief onderwijs als cruciale werven om op in te zetten doorheen de transitie naar scholen voor iedereen. We voegen hier een 9de krachtlijn aan toe vanuit de eerder vermelde doelstellingen van de beoogde systeemverandering. Ze vormen noodzakelijke voorwaarden om deze evolutie duurzaam en doelgericht te realiseren. Voor elk van deze werven worden in het tijdspad concrete maatregelen uitgewerkt.

De negen krachtlijnen zijn:

1. Kwaliteitsvol, doelgericht en efficiënt onderwijs realiseren voor elke leerling in Vlaanderen

Elk onderwijstraject wordt vormgegeven vanuit een **ambitieuze en gemeenschappelijke doelenset voor kwaliteitsvol onderwijs**. De minimumdoelen vormen hiervoor het kader. Scholen nemen zoveel mogelijk leerlingen mee in het gemeenschappelijk curriculum en zetten in op het behalen van de onderwijsdoelen door zoveel mogelijk leerlingen, via een kennisrijk curriculum en een sterke didactiek. Waar nodig worden redelijke aanpassingen toegepast en voor een kleine groep leerlingen wordt er ingezet op bijkomende ondersteuning en/of een aangepast traject. Flexibele trajecten die nog steeds leiden tot een onderwijskwalificatie dragen steeds de voorkeur op een individueel aangepast curriculum. Voor (uitzonderlijk) sterk functionerende leerlingen kunnen bijkomende doelen en flexibele trajecten worden uitgewerkt, waar nodig met versnelde kwalificatie.

2. Een inclusievere schoolcultuur en schoolorganisatie realiseren in elke school

Schoolcultuur betreft de gedeelde waarden, normen en basisaannames binnen het schoolteam die het functioneren van de school bepalen en zich in alle facetten van de organisatie manifesteren. Zonder een gedragen en diep verankerde meer inclusieve schoolcultuur en -organisatie missen structurele en pedagogische hervormingen hun noodzakelijke basis. Een inclusievere schoolcultuur wordt gedragen door gedeelde waarden zoals gelijkwaardigheid, hoge verwachtingen voor álle leerlingen, samenwerking en gedeelde verantwoordelijkheid.

3. Evolueren naar een inclusiever onderwijs

In de beoogde transitie streven we naar een schoollandschap waarin alle scholen evolueren tot scholen voor iedereen: leeromgevingen waar leerlingen, met of zonder specifieke onderwijsbehoeften, samen leren, volwaardig participeren en toegang hebben tot kwaliteitsvol onderwijs en ondersteuning. Deze evolutie vergt een geleidelijke en doordachte transitie want impliceert een systemische verandering die gestoeld is op nauwe samenwerking en gedeeld eigenaarschap tussen alle betrokken actoren. Een buitengewoon aanbod voor wie dit nodig heeft, wordt georganiseerd op een campusschool.

4. Voldoende, gepaste en nabije ondersteuning voorzien voor elke leerkracht en school

Scholen voor iedereen kunnen enkel slagen als elke leerling in zijn school van keuze toegang heeft tot kwaliteitsvol onderwijs én, indien nodig, tot passende, kwaliteitsvolle ondersteuning. Die ondersteuning is afgestemd op de specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van leerlingen,

en is flexibel, duurzaam en zonder onnodige drempels inzetbaar. Ze is geen losstaand instrument, maar een geïntegreerd onderdeel van het onderwijssysteem en verankerd in de dagelijkse werking van elke school. In elke school in Vlaanderen is multidisciplinaire expertise aanwezig zodat schoolteams een diverse leerlingenpopulatie, met en zonder specifieke onderwijsbehoeften, kunnen onderwijzen.

5. Professionaliseren van alle betrokken medewerkers in functie van inclusiever onderwijs

Een meer inclusief onderwijssysteem vergt een omslag in kennis, houding en vaardigheden van alle onderwijsprofessionals – van leraren en ondersteuners tot directies en schoolbesturen. Elke onderwijsprofessional moet zich bekwaam voelen om te functioneren binnen een meer inclusief systeem, met een professionele identiteit die hiermee verbonden is.

6. Structureel partnerschap uitbouwen tussen Onderwijs en Welzijn

Scholen voor iedereen vragen om een gedeelde verantwoordelijkheid van onderwijs en welzijn. Deze samenwerking vereist duidelijke afspraken over rollen en gezamenlijke doelstellingen, waarbij het recht op onderwijs centraal staat. De beleidsdomeinen Onderwijs en Welzijn dienen gezamenlijk een visie en kader voor deze samenwerking binnen scholen voor iedereen te ontwikkelen. Hierbij wordt gestreefd naar een geïntegreerde en minder versnipperde ondersteuning.

7. Bepalen van ondersteuningsnoden door middel van een onafhankelijk en beleidsdomein-overschrijdend *assessment*

In scholen voor iedereen is een accurate en onderbouwde beoordeling van de ondersteuningsnoden van leerlingen cruciaal. Voor het merendeel van de leerlingen gebeurt deze inschatting intern, door het (bovenschools) multidisciplinair team. Voor een beperkte groep leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden blijft een externe en onafhankelijke inschaling noodzakelijk. Het is daarom belangrijk dat er werk wordt gemaakt van een onafhankelijk en domeinoverschrijdend *assessment*, waarin de reële ondersteuningsbehoefte van het kind centraal staat. Dit is een cruciale stap richting een transparanter, effectiever en inclusiever ondersteuningssysteem.

8. Doeltreffende financiering voorzien voor alle scholen

Scholen voor iedereen vereisen een financieringsmechanisme dat scholen in staat stelt om elke leerling passende ondersteuning te bieden. De huidige financiering in het leerplichtonderwijs steunt op een complex geheel van parameters. Voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is de toekenning van middelen vandaag sterk gekoppeld aan attestering, wat leidt tot perverse tendensen. Een bijsturing van het financieringssysteem is dan ook noodzakelijk. Scholen moeten voldoende en transparant omkaderd worden om multidisciplinair te kunnen werken en inclusievere praktijk duurzaam te verankeren. Daarbij dient te worden afgestapt van label- of diagnose gestuurde financiering. Enkel voor leerlingen met complexe en intensieve ondersteuningsnoden wordt bijkomende, doelgerichte omkadering voorzien. Een dergelijk financieringsmodel creëert de nodige ruimte om elke leerling kwaliteitsvol en op maat te ondersteunen.

9. Realiseren van een meer inclusieve en toegankelijke infrastructuur in elke school

Elke leerling, ouder en onderwijsprofessional moet zich vlot, veilig en zelfstandig kunnen bewegen in de schoolomgeving. Scholen voor iedereen werken aan toegankelijke schoolgebouwen, zonder fysieke of mentale drempels, waarin elke leerling zich welkom voelt.

Bijlage 4 – Samenstelling Staten-Generaal

1. SITUERING

In de visienota 'Stappenplan richting een inclusiever onderwijs' werd bepaald dat, na goedkeuring van de consultatienota over de evolutie naar scholen voor iedereen door de Vlaamse Regering, in het najaar van 2025 een Staten-Generaal wordt georganiseerd. Deze Staten-Generaal wordt een traject waarin alle betrokken stakeholders de kans krijgen om te reflecteren op de visie, de strategie en het plan van aanpak uit de consultatienota.

De Staten-Generaal heeft als doel:

- feedback formuleren op de inhoud van de consultatienota
- concrete en gedragen voorstellen formuleren over de aanpassing en verdere implementatie van de consultatienota.

In de Staten-Generaal zorgen we voor een diverse vertegenwoordiging. Een evolutie richting meer inclusief onderwijs, kan immers een wezenlijke impact hebben op verschillende domeinen, zoals:

- de kwaliteit van ons onderwijs;
- de monitoring en de versterking van de rol van de onderwijsinspectie bij de controle op de afweging van redelijke aanpassingen in het kader van de opmaak van een IAC-verslag;
- de leerkansen van alle leerlingen;
- een evenwaardige toegang tot de arbeidsmarkt;
- een volwaardige deelname aan de maatschappij;
- de manier waarop de samenleving wordt vormgegeven;
- de efficiënte inzet van overheidsmiddelen.

In de inhoud van de Staten-Generaal zal er daarom ook aandacht zijn voor de link met andere beleidsdomeinen en het brede maatschappelijke vraagstuk van inclusie en participatie van eenieder in de samenleving.

2. SAMENSTELLING

In de visienota 'Stappenplan richting een inclusiever onderwijs' wordt de samenstelling van de Staten-Generaal als volgt voorzien:

- 20 onderwijsprofessionals uit scholen gewoon onderwijs, buitengewoon onderwijs, leersteuncentra, CLB's, pedagogische begeleidingsdiensten (PBD);
- 20 relevante stakeholders uit het onderwijsveld zoals onderwijsverstrekkers, onderwijsvakbonden en belangenorganisaties;
- 6 ervaringsdeskundige leerlingen afgevaardigd door VSK, ouders en personen met een handicap afgevaardigd door NOOZO;
- 15 experts van beleidsdomein Onderwijs, andere beleidsdomeinen zoals Welzijn, Werk, Mobiliteit en Gelijke Kansen en van relevante geledingen uit de federale overheid, zoals de FOD Volksgezondheid en FOD Sociale Zekerheid. Ook organisaties als de SERV krijgen een plaats;
- 20 andere relevante experts met een duidelijke link naar de onderwijspraktijk, waaronder de leden van de Commissie Inclusief Onderwijs;
- Medewerkers van het Departement Onderwijs en Vorming in een ondersteunende rol;

- Raadgevers van de kabinetten Onderwijs, Welzijn en de vicekabinetten in een waarnemende rol.

Om het traject naar scholen voor iedereen breed te verankeren en voldoende diverse expertise te borgen, werd ervoor gekozen om de samenstelling van de Staten-Generaal ruimer op te zetten dan aanvankelijk voorzien. Deze uitbreiding beoogt een versterking van de betrokkenheid van diverse actoren uit het onderwijsveld, met bijzondere aandacht voor de mensen op de werkvloer.

Voor de samenstelling van de Staten-Generaal worden daarom volgende vertegenwoordigers uitgenodigd:

- 24 onderwijsprofessionals uit scholen gewoon onderwijs, buitengewoon onderwijs, leersteuncentra, CLB's, pedagogische begeleidingsdiensten (PBD);
 - 15 onderwijsprofessionals uit scholen:
 - 5 onderwijsprofessionals uit scholen geselecteerd op basis van specifieke expertise:
 - Inclusiecampus Wemmel
 - BuSo St-Gerardus Diepenbeek
 - De Vuurtoren Oostende
 - Passtel Aalst
 - Mijn Oogappel Anzegem
 - 10 onderwijsprofessionals uit scholen geselecteerd op basis van steekproef, minstens 3 directies, 3 leerkrachten en 3 leerlingenbegeleiders/zorgcoördinatoren
 - 3 onderwijsprofessionals uit leersteuncentra (LSC), afgevaardigd door onderwijsverstrekkers
 - 3 onderwijsprofessionals uit centra voor leerlingenbegeleiding (CLB), afgevaardigd door onderwijsverstrekkers
 - 3 onderwijsprofessionals uit pedagogische begeleidingsdiensten (PBD), afgevaardigd door onderwijsverstrekkers
- 20 relevante stakeholders uit het onderwijsveld zoals onderwijsverstrekkers, onderwijsvakbonden en belangenorganisaties;
 - 2 afgevaardigden van KathOndVla
 - 2 afgevaardigden van GO!
 - 2 afgevaardigden van OVSG
 - 1 afgevaardigde van POV
 - 1 afgevaardigde van OKO
 - 1 afgevaardigde van VCLB
 - 1 afgevaardigde van ACOD
 - 1 afgevaardigde van COV
 - 1 afgevaardigde van COC
 - 1 afgevaardigde van VSOA
 - 1 afgevaardigde vanuit VLHORA
 - 1 afgevaardigde vanuit VVSG
 - 1 afgevaardigde vanuit de ouderverenigingen
 - 1 afgevaardigde van Ouders voor inclusie
 - 1 afgevaardigde van Doof Vlaanderen
 - 1 afgevaardigde van OKLO
 - 1 afgevaardigde vanuit Konekt
- 6 ervaringsdeskundige leerlingen afgevaardigd door VSK, ouders en personen met een handicap afgevaardigd door NOOZO;
 - 1 leerling afgevaardigd door de Vlaamse Scholierenkoepel (VSK)

- 1 ouder afgevaardigd door één van de scholen geselecteerd op basis van specifieke expertise
- 4 ervaringsdeskundigen afgevaardigd door NOOZO
- 17 experts van beleidsdomein Onderwijs, andere beleidsdomeinen zoals Welzijn, Werk, Mobiliteit en Gelijke Kansen en van relevante geledingen uit de federale overheid, zoals de FOD Volksgezondheid en FOD Sociale Zekerheid. Ook organisaties als de SERV krijgen een plaats;
 - 1 afgevaardigde vanuit beleidsdomein Werk
 - 1 afgevaardigde vanuit beleidsdomein Gelijke Kansen
 - 1 afgevaardigde vanuit beleidsdomein Integratie en Inburgering
 - 1 afgevaardigde vanuit VAPH
 - 1 afgevaardigde vanuit de Zorginspectie
 - 1 afgevaardigde vanuit Opgroeien
 - 1 afgevaardigde van het Vlaams Welzijnsverbond
 - 1 afgevaardigde van SOM
 - 1 afgevaardigde vanuit beleidsdomein Mobiliteit
 - 1 afgevaardigde vanuit FOD Volksgezondheid
 - 1 afgevaardigde vanuit FOD Sociale Zekerheid
 - 1 afgevaardigde vanuit de Onderwijsinspectie
 - 1 afgevaardigde vanuit de SERV
 - 1 afgevaardigde vanuit de VLOR
 - 1 afgevaardigde vanuit de adviesraad WVG
 - 1 afgevaardigde vanuit NOOZO
 - 1 afgevaardigde van het Kinderrechtencommissariaat
- 20 andere relevante experts met een duidelijke link naar de onderwijspraktijk, waaronder leden van de Commissie Inclusief Onderwijs;
 - Brinckman, Philip – directeur van het Sint-Jozefcollege in Turnhout en voormalig voorzitter van de commissie Beter Onderwijs
 - Danis, Barbara – coördinerend directeur secundair onderwijs, GO! onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - De Vroey, Annet – opleidingsverantwoordelijke Bachelor-na-bachelor en Postgraduaatsopleidingen Lerarenopleiding UC Leuven-Limburg en projectmedewerker European Agency for Special Needs and Inclusive Education
 - Duchene, Auguste – door VSK afgevaardigd voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Geudens, Astrid – onderzoeker taal- en leesdidactiek bij de onderzoeksgroep Mens en Welzijn
 - Logie, Sofie – advocaat en docent aan de KUL en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Maes, Bea – gewoon hoogleraar aan KUL en voorzitter van de commissie attesteringen
 - Mellemans, Davy – algemeen en coördinerend directeur campus MAX Tessenderlo en Sint-Michiel Leopoldsborg en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Monte, Dennis – lerarenopleider aan hogeschool VIVES en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Petit, Marjolein – pedagogisch begeleider CLB en leersteun, Provinciaal Onderwijs Vlaanderen en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Quirijnen, Mieke – directeur Leersteuncentrum Kempen, Katholiek Onderwijs Vlaanderen en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Schraepen, Beno – docent aan de AP Hogeschool Antwerpen en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Somers, Seline – door NOOZO afgevaardigd voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs

- Struyf, Elke – gewoon hoogleraar aan de UAntwerpen en voormalig voorzitter van de commissie inclusief onderwijs
 - Stes, Karine – directeur Leerexpert Meander, stedelijk buitengewoon onderwijs Antwerpen en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Van Den Broeck, Wim – professor-emeritus aan de VUB en voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Van Mele, Kim – door NOOZO afgevaardigd voormalig lid van de commissie inclusief onderwijs
 - Verbruggen, Gert – praktijkexpert evidence informed onderwijs en klasmanagement
 - Verschueren, Karine – expertisecentrum Talent
 - Willems, Kurt – professor onderwijsrecht
- Medewerkers van het Departement Onderwijs en Vorming, van AGODI, van AGION en van AHOVOKS in een ondersteunende rol;
 - Raadgevers van de kabinetten Onderwijs, Welzijn en de vice-kabinetten in een waarnemende rol

De instellingen en organisaties hierboven bepaald zullen uitgenodigd worden om personen af te vaardigen om deel te nemen aan de Staten-Generaal. De personen hierboven benoemd zullen uitgenodigd worden op naam. Indien een instelling of organisatie geen afvaardiging kan voorzien, of indien een gevraagd persoon niet in de mogelijkheid is om deel te nemen, wordt een andere instelling, organisatie of persoon met een gelijkaardig profiel een uitnodiging bezorgd.

3. TIMING

De Staten-Generaal wordt concreet vormgegeven als een traject over meerdere dagen, gespreid over een periode, vanaf het najaar 2025. Dit laat toe om voldoende lang stil te staan bij de inhoud van de consultatienota, en geeft ruimte voor afstemming en overleg.

Een agenda wordt als volgt voorzien:

- Dag 1 – Woensdag 17 december:

Opstart van de Staten-Generaal met voorstelling van de consultatienota en het leggen van een gemeenschappelijke inhoudelijke en procesmatige basis voor het verdere verloop van de Staten-Generaal.

- Dag 2 – Dinsdag 13 januari:

Verkenning en afstemming rond de visie en de strategie (de leidende principes en de krachtlijnen) voor de evolutie naar meer inclusief onderwijs zoals vermeld in de consultatienota.

- Dag 3 – Vrijdag 23 januari:

Verdieping en consent besluitvorming over de visie, de leidende principes en de krachtlijnen, gecombineerd met een verkenning en afstemming omtrent het tijdsfad zoals dat is vormgegeven in de consultatienota.

- Dag 4 – Donderdag 5 februari:

Verdieping en consent besluitvorming over de grote thema's en concrete maatregelen in het tijdsfad.

- Dag 5 – Woensdag 25 februari:

Verdieping en verdere consent besluitvorming over de grote thema's en concrete maatregelen in het tijdsfad, gecombineerd met het formuleren van de resultaten van de Staten-Generaal.

De begeleiding van het traject zal gebeuren door een inhoudelijke en een procesmatige, onafhankelijke begeleider.